

**Zalig die barmhartig
zijn**

**Vijf eeuwen armenzorg
in Borgloon**

Loonse Schriften 1

Zalig die barmhartig zijn
Vijf eeuwen armenzorg in Borgloon

Loonse Schriften 1

Stadsbestuur Borgloon en Erfgoedraad

Borgloon 2009

ERFGOEDRAAD BORGLOON

**Tekst: Rombout Nijssen met bijdragen van Willy Vandormael,
Luc Wijnants en Guy Vijgen
Foto's en vormgeving: Theo Coun**

Borgloon, 13 september 2009

Beste lezer, beste inwoner van Borgloon,

Monumentendag is een uitstekende aanleiding om telkens weer een stukje van het verleden van je eigen stad beter zichtbaar te maken. Ook dit jaar kan je weer kennismaken met een essentieel onderdeel van het vroegere stadsleven: "Zorg" is het centale thema, maar achter dat thema gaat een hele wereld en een ongelooflijk organisatievermogen schuil. Net als nu werd ook vroeger gezorgd voor een goede financiële basis onder de wijze waarop hulpbehoevenden of ouderen verzorgd werden. En net als in deze moeilijke tijden was ook dat vaak niet makkelijk. Er werd gebouwd, verbouwd en uitgebreid, en de zorginstellingen werden snel een vanzelfsprekende sociale én economische factor van de stad.

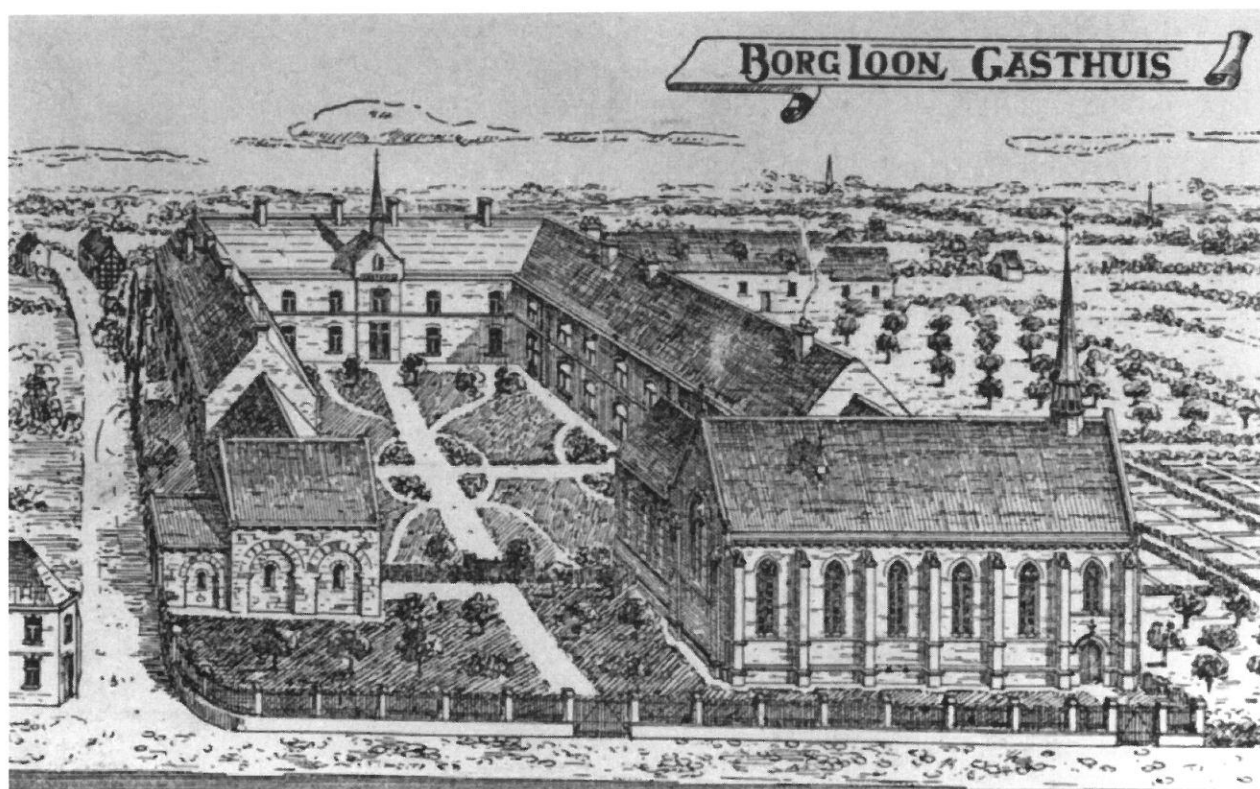
Wat we nu de OCMW-campus noemen, draagt een rijke geschiedenis binnen haar muren, geschiedenis die zelfs rechtstreeks terugvoert naar de "founding-fathers" van onze stad, de Graven van Loon. Maar ook plekken als de Gasthuissteeg of het Brigittijnenklooster vertellen een immer boeiend verhaal, waaraan ook nu nog verder geschreven wordt.

Deze publicatie neemt u mee in dit verhaal, aan de hand van een selectie van interessante documenten uit de archieven. Deze documenten vormen ook de kern van de tentoonstelling. Maar het is ook een uitnodiging om zelf de stenen getuigen van dat rijke verleden op te zoeken en de stenen te laten spreken. Rombout Nijssen heeft met deze publicatie een eerste fascinerend hoofdstuk geschreven in wat op termijn een complete geschiedenis van de stad kan gaan worden. Guy Vijgen vervolledigt het plaatje met een beschrijving van de mooie stadswandeling die u naar aanleiding van het thema "Zorg" in Borgloon kan maken.

Het is dan ook met voldoening en dankbaarheid dat wij u deze publicatie voorstellen: de Erfgoedraad Borgloon dankt uitdrukkelijk historicus Rombout Nijssen, de vrijwilligers van de Erfgoedraad die zijn bronnenonderzoek mee hebben gevolgd, en de Stad Borgloon, die deze publicatie financieel mogelijk maakte. En ik hoop van harte dat ik u volgend jaar het volgende hoofdstuk kan presenteren. Want van de geschiedenis van Borgloon krijg je nooit genoeg!

Paul Lambrechts

Voorzitter Erfgoedraad Borgloon

De archiefstukken die in deze brochure beschreven staan, worden bewaard in het Rijksarchief te Hasselt. Zij kunnen daar, met inachtneming van de wetgeving op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, in de leeszaal geraadpleegd worden.
arch.arch.be

In het ancien régime, de periode voor 1795-1796, toen onze gewesten bij de Franse republiek werden aangehecht, was er zelden sprake van *dorpen*. Wanneer mensen naar hun herkomst verwezen, dan hadden zij het eerder over de *gemeente* waaruit zij afkomstig waren. Met *gemeente* werd dan niet zozeer een geografische omschrijving bedoeld, een gebied met duidelijke grenzen, maar eerder de groep mensen die samen een gemeente vormden. Die mensen woonden op dezelfde plaats. Zij hadden samen gemeenschappelijke behoeften of noden, die zij samen aanpakten, en waarvoor in de loop van de tijd verschillende gemeentelijke kassen tot stand gekomen waren.

Die gemeentelijke behoeften, die gezamenlijk aangepakt werden, kunnen in grote lijnen in drie groepen opgedeeld worden.

Een eerste groep van gemeenschappelijke behoeften heeft te maken met de uitbouw van een gemeentelijke infrastructuur. Het is bijvoorbeeld voor alle inwoners interessant als de wegen ook na hevige regenbuien nog bruikbaar zijn. Alle inwoners profiteren bijvoorbeeld ook van het feit dat er een brug ligt over de beek, en van het feit dat die brug geregeld onderhouden wordt. Met-tertijd werd de definitie van die gemeenschappelijke of gemeentelijke behoeften uitgebreid. Wanneer de gemeente bijvoorbeeld door voortrekkende legers gesommeerd werd om voeding of transport te leveren, dan werd dat zoveel mogelijk door de gemeente als geheel opgevangen. Het geld dat daarvoor nodig was, werd in veel gevallen geleend, waarna er in de jaren daarna interest betaald moest worden. Daardoor stegen de gemeentelijke uitgaven en in veel gevallen moesten de belastingen daarna verhoogd worden.

Een tweede groep van gemeenschappelijke behoeften, die gemeenschappelijk gefinancierd werden, had te maken met het voorzien in de eredienst. Elke gemeente had een kerk, en die moest onderhouden worden. Bovendien moest er voorzien worden in de voorwerpen en producten die nodig waren voor de eredienst. Er moesten bijvoorbeeld kazuifels zijn, en eventueel andere gewaden, en een kelk, een ciborie, een altaar, en een tabernakel. Daarna werd de kerk ter lering van de gelovigen ook voorzien

van heiligenbeelden en van schilderijen met stichtelijke afbeeldingen. Er kwamen een preekstoel, een biechtstoel, en kerkbanken. De kerk moest ook schoongemaakt worden, en zij moest afgesloten kunnen worden. Voor de eredienst waren er kaarsen nodig, en brood en wijn, en wierook. Met andere woorden: zowel aan de uitrusting van de kerk, aan het onderhoud van de kerk als aan het gebruik van de kerk waren kosten verbonden. Voor het bestrijden van die kosten werd de kerkfabriek ingericht. Haar inkomsten kwamen niet uit belastingen, maar uit de opbrengst van een patrimonium van gronden en renten en voor een stuk uit de offerandes, uit vrijwillige bijdragen van de gelovigen dus.

Een derde groep van gemeenschappelijke behoeften, die ook gemeenschappelijk gefinancierd werden, had te maken met de zorg voor de armen. Door omstandigheden waren er altijd wel een aantal inwoners van de gemeente die het moeilijk hadden om rond te komen, of zelfs om te voorzien in hun meest elementaire behoeften van voeding, kleding en huisvesting. Om die mensen te helpen, bestond er in elke gemeente naast een kerkfabriek ook een armentafel. De inkomsten van de armentafel kwamen, zoals die van de kerkfabriek, niet uit belastingen, maar uit de opbrengst van een patrimonium van landerijen en renten.

De financiën van deze drie kassen - de gemeente, de kerkfabriek en de armentafel - werden beheerd door mensen die van jaar tot jaar door de inwoners van de gemeente gekozen werden. In elke gemeente koos men jaarlijks één of twee burgemeesters, één of twee kerkmeesters en één of twee armenmeesters. Die kregen voor een termijn van één jaar het beheer van de financiën van de gemeente, van de kerkfabriek of van de armentafel toevertrouwd. Zij inden de inkomsten van de gemeente of van de kerkfabriek of van de armentafel, en gebruikten de opbrengst daarvan om de uitgaven te betalen. Na verloop van een jaar legden zij dan rekenschap af over hun beheer. Nadat zij kwijting gekregen hadden, gaven zij het saldo van hun rekening door aan hun opvolgers.

In de praktijk verschilde de manier waarop de burgemeesters of de dorpsmeesters, en de

kerkmeesters en armenmeesters gekozen werden, van gemeente tot gemeente. Het was de plaatselijke gewoonte of soms ook een plaatselijke op schrift vastgestelde regeling die bepaalde of er één of twee dorpsmeesters gekozen werden, en of er één of twee kerkmeesters en armenmeesters waren. Ook de wijze van beheer van de financiën van de gemeente, de kerk en de armentafel verschilden van dorp tot dorp. Praktische omstandigheden bepaalden of de beheerders van de publieke kassen er al dan niet in slaagden stipt na verloop van één jaar rekenschap af te leggen, of dat zij daar meer tijd voor nodig hadden. Meestal slaagden zij er niet in al na een jaar hun rekeningen voor te leggen. Dikwijls had dat te maken met het feit dat zij er niet in geslaagd waren om alle inkomsten die zij moesten innen ook effectief binnen te halen.

Eventueel kan men in onze dorpen in de periode voor 1800 naast de gemeente, de kerkfabriek en de armentafel, nog een vierde gemeentelijke organisatie herkennen waarvan de inkomsten dienden om te voorzien in een gemeenschappelijke behoefte. Het gaat hier om de pastorij. Met pastorij bedoelen we hier niet het woonhuis van de pastoor, maar wel het geheel van goederen en inkomsten die samen in het inkomen van de pastoor moesten voorzien. De pastoors kregen immers in het ancien régime geen staatswedde. Wel was er aan elke parochiekerk een patrimonium verbonden dat bestond uit een woonhuis voor de pastoor, uit gronden die verpacht werden en uit renten waarvan de opbrengst diende om de pastoor te vergoeden. In veel gevallen had de pastoor ook recht op een deel van de tienden die in de parochie geïnd werden, of op een deel van de offerandes. Op het vlak van de verloning van de pastoors bestonden er grote verschillen tussen de parochies. In die zin waren er destijds letterlijk goede pastoorsbenoemingen, waar een rijkelijk inkomen aan vast hing, en minder goede, waar de pastoor moeite moest doen om rond te komen.

De pastoor had dus recht op de inkomsten van de goederen die aan zijn pastorij verbonden waren, maar dat betekende niet dat hij ook eigenaar was van die goederen. Hij mocht die goederen en inkomsten naar eigen inzichten aan-

wenden, maar de goederen zelf mocht hij bijvoorbeeld niet verkopen. Die moesten immers ook in de toekomst blijven dienen om te voorzien in het inkomen van zijn opvolgers.

De armentafels (tot 1796)

De armentafel was een parochiale instelling die bedoeld was om te voorzien in middelen om behoeftige parochianen materieel bij te staan. De armentafels werden ook Heilige-Geesttafels genoemd. De pastoor speelde een centrale rol in de werking van de armentafel, en de grenzen van de bemoeienis van de armentafels vielen samen met de parochiegrenzen. In elke parochie in het huidige Borgloon bestond er zo een armentafel. Er was er één in Borgloon zelf, en in elke parochie van de fusiegemeente: Bommershoven, Broekom, Gors-Opleeuw, Gotem, Grootloon, Hendrieken, Hoepertingen, Jesseren, Kerniel, Kutteloven, Rijkel en Voort. Bovendien was er in Rullekoven, dat tot de parochie Gors-Opleeuw behoorde, in de periode voor 1796 een zelfstandige kerkfabriek verbonden aan de Sint-Martinuskapel, en een eigen armentafel voor de armen van Rullekoven.

Zoals de kerkfabrieken beschikten de armentafels over een patrimonium van gronden en renten, die hen van inkomsten voorzagen.

Het beheer daarvan werd in de dorpen jaarlijks aan een armenmeester toevertrouwd. Op een vergadering van al de gezinshoofden kozen de inwoners van de gemeente een armenmeester. Meestal voorzag de procedure voor de keuze van de armenmeester een ruime inspraak van de pastoor. Soms was het ook de pastoor alleen die de armenmeester koos, en zijn keuze op deze dorpsvergadering bekend maakte. Die vergadering vond jaarlijks op dezelfde feestdag plaats, in de kerk of op een andere openbare plek. Na verloop van zijn ambtstermijn van één jaar, moest de armenmeester zijn rekening voor nazicht en goedkeuring aan de parochianen voorleggen. Vervolgens werd dan voor het nieuwe jaar weer een nieuwe armenmeester gekozen.

Het dienstjaar van de armenmeesters kwam niet overeen met een kalenderjaar. Hun ambts-

termijn liep van de dag van hun aanstelling tot diezelfde dag een jaar later. In Hoeperingen bijvoorbeeld, werd de armenmeester op de feestdag van Sint-Thomas, die toen op 21 december gevierd werd, aangesteld.

In de praktijk hadden de armenmeesters meestal enkele jaren nodig voordat zij hun rekeningen konden voorleggen. Zij slaagden er immers zelden in om al de inkomsten die aan de armentafel toekwamen ook daadwerkelijk te innen. Altijd was er wel een renteplichtige of een pachter die om een of andere goede reden uitstel van betaling wist te bedingen. Slechte economische omstandigheden of individuele tegenslagen noodzaakten de armenmeesters soms om niet alleen uitstel van betaling, maar ook een tijdelijke kwijtschelding te verlenen.

Steun uit de armenkas was strikt voorbehouden aan de armen van de eigen gemeente. Vreemdelingen, of mensen die als zodanig beschouwd werden, konden niet op hulp van de armentafel rekenen. Anderzijds was het ook zo dat mensen die het dorp verlieten om elders hun geluk te beproeven, in principe ten laste van de armentafel van hun woonplaats bleven. In de praktijk zijn er in de archieven van de armentafels zelden sporen te vinden van betalingen aan mensen die elders verbleven. Wat wel met enige regelmaat voorkomt is dat mensen die zich in een andere gemeente wilden vestigen, daarvoor in hun nieuwe woonplaats pas toelating kregen wanneer zij een verklaring van de beheerders van de armentafel van hun woonplaats konden voorleggen, waarin die verklaarden dat zij deze persoon zou bijstaan indien hij tot armoede zou vervallen, en dat hij niet ten laste van de armentafel van zijn nieuwe woonplaats zou vallen.

Bij elke armentafel was de pastoor de centrale figuur. De zorg voor voedsel voor de hongerigen en kleding voor de naakten was immers een belangrijk element in zijn herderlijke taak. Meer dan anderen was hij op de hoogte van echte en verborgen noden bij zijn parochianen. De pastoor was altijd één van de personen die de rekeningen van afgaande armenmeesters moest goedkeuren voordat die kwijting konden krijgen van hun beheer. In veel parochies was het ook hij die de rekeningen van de armenmeester

opstelde aan de hand van de kwitanties die de kwitanties die de armenmeester hem bezorgde, en die de rekeningen in het rekeningenregister inschreef. De jaarlijkse armenrekeningen werden overigens in de meeste gemeenten in hetzelfde register ingeschreven als de kerkrekeningen. Meestal was in de jaarlijkse rekening een vaste post voorzien als vergoeding voor de pastoor voor het opstellen en schrijven van de rekening, en voor het superviseren van het beheer van de armenmeesters.

De armenmeesters deden een aantal uitgaven op eigen gezag. Voor administratiekosten bijvoorbeeld, of voor jaarlijks vaststaande uitdelingen van brood, hadden zij geen bijzondere machtiging nodig. Andere uitgaven deden zij echter pas na toelating, of zelfs in opdracht van de pastoor. Het ging dan nogal eens om steun aan personen die niet op de lijst van de behoeftigen stonden. Het gebeurde zelfs dat de armenmeesters de pastoor geld of koren van de armentafel ter beschikking stelden om dat naar eigen inzicht te verdelen onder de personen die daar nood aan hadden, en die hun - tijdelijke - armoede niet aan anderen kenbaar durfden maken.

Inkomsten van de armentafel

De vaste, jaarlijks terugkerende inkomsten van de armentafels bestonden vooral uit pachten en renten.

De pachten waren afkomstig van de landerijen die de armentafels bezaten. Meestal werden die gronden voor periodes van zes jaar openbaar verpacht. De landerijen van de armentafels waren afkomstig van schenkingen en van aankopen. In een tijd waarin niet alleen de graad van welstand van een familie afhing van de grootte en de waarde van haar onroerend bezit, waren schenkingen van gronden aan de gemeenschap geen evidentie. In de meeste gevallen gaat het dan ook om testamentaire schenkingen door mensen zonder rechtstreekse erfgenamen. Dikwijls is aan de schenking van een akker of een weide een voorwaarde verbonden, zoals het stichten van een jaarlijkse mis in de parochiekerk voor de zielenrust van de schenker, of de

jaarlijkse verdeling van een hoeveelheid graan of brood op een door de schenker vastgestelde dag. Soms vroeg de erflater dat er voor zijn zielenrust jaarlijks een mis zou opgedragen worden in de parochiekerk, en dat er onder de aanwezige armen een hoeveelheid graan of brood verdeeld zou worden. Ook milde schenkers durfden immers wel eens hopen dat hun gul gebaar tot dankbaarheid van de armen zou leiden, en dat hun gebeden het welzijn van hun ziel in het vagevuur ten goede zou komen.

Armentafels waarvan de beheerders in de meeste jaren hun rekening met een overschot afsloten, moesten die overschotten in het belang van de armentafel zo goed mogelijk investeren. De aankoop van landbouwgrond, om die vervolgens te verpachten was een belegging die veiligheid koppelde aan een grote zekerheid van rendement. Overschotten op de rekening werden in de regel gedurende een aantal jaren gecumuleerd, tot de geldkoffer voldoende goud bevatte om een stuk land aan te kopen.

De tweede belangrijke inkomstenbron bestond uit de opbrengst van renten. Het bezit van een rente betekende dat men jaarlijks recht had op de betaling van een bepaald bedrag in geld of van een bepaalde hoeveelheid goederen, meestal rogge, die betaald moest worden door de bezitter van een bepaald onroerend goed. Dat onroerend goed, een woning bijvoorbeeld, of een stuk land, was dan met die rente belast. Wanneer stipte betaling van de rente achterwege bleef, dan kon de bezitter van de rente voor de schepenbank van de plaats waar dat goed gelegen was, verzoeken in het bezit ervan gesteld te worden.

Renten konden op twee wijzen tot stand komen. Enerzijds kon het zijn dat een weldoener van de armentafel een rente geschonken had. Het kwam wel eens voor dat mensen in hun testament vastlegden dat zij hun goederen aan één of meer erfgenamen nalieten, maar dat bepaalde percelen belast werden met een rente die door hun erfgenaam jaarlijks aan de plaatselijke armentafel betaald moest worden.

Een andere mogelijkheid is dat de armentafel geld uitgeleend had. Wanneer men in die tijd, toen er hier nog geen banken actief waren, een

belangrijke som geld uitleende, dan werd daarvoor de techniek van de rentekoop gebruikt. Dat betekent dat de ontlenaar aan de lener een bepaald bedrag toevertrouwde, en dat de ontlenaar vervolgens jaarlijks recht had op de betaling van een afgesproken rente, die in de regel overeenkwam met de intrest op het ontleende kapitaal. Als garantie voor de stipte betaling van die rente, werd hij gevestigd op een onroerend goed van de lener. Zoals bij de eerste vorm van rentecreatie kon degene die recht had op de rente, wanneer de betaling van de rente achterwege bleef, voor de schepenbank het bezit vorderen van het goed dat met de rente belast was. Anders dan bij een lening was het bij de rentekoop niet de bedoeling dat het kapitaal terugbetaald werd, hoewel die mogelijkheid wel bestond. Veel vaker bleef die rente tientallen jaren of zelfs eeuwen bestaan, en bleven de opvolgende bezitters van het belaste goed verplicht de rente te betalen aan de persoon die op dat ogenblik bezitter was van de rente. Renten konden immers doorgegeven worden, aan erfgenamen bijvoorbeeld, maar zij konden ook verkocht of weggeschonken worden.

Pachten en renten werden destijds gedeeltelijk in geld uitgedrukt, en gedeeltelijk in natura. Naargelang de periode, en veranderlijk van de ene armentafel tot de andere, werd een kleiner of groter deel van de inkomsten van de armentafel niet in geld, maar in natura uitgedrukt. Betalingen in natura geschieden meestal in rogge. De hoeveelheden werden uitgedrukt in de toenmalige inhoudsmaten vat en kop, waarbij een vat vier koppen bevat. De precieze inhoud, en dus ook de waarde van een vat rogge, verschilde naargelang het om vaten Sint-Truider, Tongerse of Loonse maat ging. Niet alle inkomsten die in rogge uitgedrukt werden, werden ook in rogge betaald. Voor een deel werden roggerenten in geld betaald aan de prijs van de effractie, dat is de op de graanmarkten van dat jaar officieel vastgestelde graanprijs. Een deel van de renten werd wel in natura betaald, en die voorraad graan diende om aan de armen uitgedeeld te worden. Eventuele overschotten konden voor het afsluiten van de rekening nog aan de prijs van de effractie te gelde gemaakt worden.

Het was voor een armentafel erg gunstig om zoveel mogelijk van haar inkomsten in rogge

uitgedrukt te zien. Enerzijds hoefde zij dan geen rogge aan te kopen om het onder de armen te verdelen. Zeker in jaren van misoogst, als de prijs van de rogge hoog lag, was het comfortabel om toch zeker te zijn van de levering van een op voorhand vastgestelde hoeveelheid rogge. Lag de prijs laag, dan mag verondersteld worden dat de oogst goed was, en dat er dus wellicht ook minder beroep gedaan werd op voedselhulp van de armentafel. In dat geval konden het overschot te gelde maken. Over het algemeen is vast te stellen dat armentafels die een groter deel van hun inkomsten in rogge innamen, op termijn beduidend betere financiële resultaten kunnen voorleggen dan armentafels die vooral geld in te komen hebben.

Andere vaste inkomsten dan pachten en renten komen voor, maar zijn van minder belang. Enkele armentafels inden in de achttiende eeuw nog cijnsen. Een cijns was een vergoeding voor het gebruik van een onroerend goed, een boerderij of een stuk land, die betaald werd door de gebruiker aan de afstammeling of rechthebbende van de grootgrondbezitter die dat goed ooit in cijns had uitgegeven. Het uitgeven van goederen tegen de jaarlijkse betaling van een cijns was een middeleeuws gebruik. De bedragen waren dan ook uitgedrukt in kleine zilveren munten die in de middeleeuwen gangbaar waren. In de achttiende eeuw was de waarde van die muntjes heel erg gedevalueerd, en was de waarde van de cijns eerder symbolisch dan economisch van belang. Het ging, om het zo te zeggen, over kleingeld. Het feit dat men toch moeite deed om dat recht op de inning van de cijns in stand te houden had dan ook niet zozeer te maken met de kleine jaarlijkse opbrengst, maar met de mogelijkheid om vroeg of laat weer in het bezit gesteld te worden van dat onroerend goed als de cijns om één of andere reden niet meer betaald werd.

Naast deze vaste inkomsten hadden de armentafels ook occasionele inkomsten. Sommige armentafels, zoals die van Jesseren, bezaten bossen, waaruit het hakhout als mutsaarden voor de ovens verkocht kon worden, waarvan de opschietende stammen als brandhout verkocht werden, en die af en toe ook een aantal kaprijpe waardevolle bomen voor de bouw of de schrijnwerkerij opleverden. Soms ook waren

natte beemden of perceelsgrenzen met bomen afgezet, die wanneer ze kaprijp waren buitengewone inkomsten voor de armenkas opleverden.

Een voorbeeld: de armentafel van Hoepertingen in 1602

In Hoepertingen werd jaarlijks op de donderdag voor Sint-Thomasdag de rekening van de afgaande armenmeester gecontroleerd, en werd de armenmeester voor het volgende jaar gekozen. Zo werd eind 1601 Jan Kerchoefs tot armenmeester gekozen, om in 1602 de renten en pachten voor 1601 te gaan ophalen, en om de nodige uitdelingen en betalingen voor de armentafel te verrichten. Een jaar later, op 22 december, legde hij rekenschap af in aanwezigheid van de pastoor, de substituut-schout, twee schepenen, en de gezinshoofden van Hoepertingen.

Aan de inkomstenzijde maakte hij onderscheid tussen inkomsten uit *wennende landen*, die dat jaar 23 mud, 4 vaten en 1 kop koren Loonse maat bedroegen, de *eerfpachten in Loenscher maeten*, die 18 mud en 2 vaten koren Loonse maat opgebracht hadden, de *eerfpacht in Sint Truijder maeten*, die in totaal 23 vaten Sint-Truider maat of 2 mud, 4 vaten en 3 koppen Loonse maat opgeleverd had. Voorts had hij ook nog 22 vaten koren in Loonse maat *eerfpachten tot beckinghe* opgetrokken. Die laatste categorie betrof inkomsten in koren, dat op kosten van de armentafel gemalen moest worden, gebakken, en tenslotte als brood onder de armen verdeeld moest worden. In totaal becijferde hij de inkomsten in koren op 45,5 mud en 4 vaten in Loonse maat. Daartegenover stonden uitdelingen aan de armen ten belope van 19 mud, 1,5 vat en 1,5 kop.

Het overschot van het koren had hij aan de effractieprijs van dat jaar te gelde gemaakt. Samen met een klein aantal cijnsen en renten had hij zo 100 gulden 2,5 stuivers en 8 muntjes van het type *oude groot* ontvangen. Met dat geld had hij de administratieve kosten van de armentafel betaald, zoals 6,5 gulden voor het bier dat gedronken was ter gelegenheid van de goedkeuring van de rekening van zijn

voorganger, en de verwarming voor die bijeenkomst die in hartje winter had plaats gevonden; 34 gulden, twee stuivers en tien oord die zijn voorganger op zijn rekening tekort gekomen was, en die Kerchoefs hem op de rekening van zijn ambtsjaar had terugbetaald; cijzen; verplaatsingskosten en secretariaatskosten. De bode van de schepenbank van Hoepertingen, de gemeentelijke varkenshoeder en de klokkenluider kregen ieder een weddesupplement uit de kas van de armentafel. Zelden kreeg een behoeftige cash geld. Lambrecht Swennen soen, die student was in Luik, was één van de weinigen die zich mocht verheugen in een gift van 30 stuivers *tot hulpe sijnder studien*. Uitgaven in geld voor de armen betroffen in de meeste gevallen de aankoop van versterkend voedsel, van medicijnen, van stoffen en garen, en het betalen van het maakloon voor klederen, of de aankoop en het vervoer van brandhout of van kolen. Al zijn uitgaven in geld bedroegen samen 140 gulden, 2 stuivers en 1,5 oord. Dat betekent dat Jan Kerchoefs volgens zijn eigen berekening zijn ambtstermijn en zijn rekening afsloot met een tekort van 39 gulden en 19,5 stuiver. Aangezien hij zelf het tekort van ruim 34 gulden van zijn voorganger had moeten goedmaken, viel dat resultaat nog mee.

LW

Uitgaven van de armentafel

De uitgaven van de armentafel bestonden ook uit een vast en uit een veranderlijk deel. De voor naamste vaste uitgaven waren de vergoedingen voor het werk dat de pastoor, de armenmeesters en eventueel de koster, de schoolmeester of de gemeentelijke varkenshoeder voor of in opdracht van de armentafel verrichtten. Andere jaarlijks terugkerende kosten bestonden uit de cijzen en eventueel andere lasten die de armentafels moesten betalen op bepaalde landerijen in hun bezit. De meest opvallende vaste kost was het bedrag dat elke armentafel jaarlijks uittrok om de personen die bij de controle van de rekening van de afgaande armenmeester aanwezig waren, te trakteren.

De grootste uitgavenpost betrof uiteraard de uitdelingen van graan aan armen. De namen van

de begunstigden zijn in de armenrekeningen terug te vinden. Het grootste deel van de voedselhulp werd verstrekt in de vorm van gedorsen, ongemalen rogge. Het voordeel van deze vorm van hulpverstrekking was dat de rogge goed houdbaar was. Het nadeel vanuit het standpunt van de arme was dat hij er nog mee naar de molenaar moest om het graan tot bakmeel te laten vermalen. Bij speciale gelegenheden, vooral naar aanleiding van feestdagen of van zielenmissen voor weldoeners van de armentafel, werden broden uitgedeeld.

In speciale gevallen werd aan een zieke wel eens versterkend voedsel of drank verschaft.

De armentafel kwam ook regelmatig tussen in de kosten voor de kleding van communicanten uit arme gezinnen of voor anderen, en voor begrafenis kosten voor behoeftige parochianen. Soms kon een gezin dat door ongeluk getroffen werd en door ziekten zijn vee verloor, op de armentafel rekenen voor steun bij de aanschaf van een nieuwe koe of vaars.

Zelden gaf de armentafel een behoeftige een geldsom. Wanneer een arme geld kreeg, werd meestal in de rekening gespecificeerd waar het bedroeg voor moest dienen. In de regel ging het dan om dokterskosten. Sommige armentafels, zoals die van Hoepertingen, sloten een contract met een chirurgijn om tegen een vooraf vastgestelde prijs de zieke armen medische zorgen te verstrekken. Kosten voor de vroedvrouw komen ook in armenrekeningen voor.

Naast de armen die zichzelf konden behelpen, waren er ook wel eens mensen zonder middelen en zonder de mogelijkheid om voor zichzelf te zorgen, ten laste van de armentafel. Tot deze categorie behoorden bijvoorbeeld de vondelingen, onvermogene ouderlingen, en onvermogene zwakzinnigen. Vondelingen waarvan niet

mud = 12 vaten
vat = 4 koppen

vat Loonse maat = 20,90 liter
vat St.-Truidense maat = 26,12 liter
vat Tongerse maat = 29,71 liter

1 gulden = 20 stuivers = 80 oord

aangetoond kon worden wie de ouders waren, vielen ten laste van de armentafel van de plaats waar zij gevonden werden. Dat kon een zware belasting betekenen voor de armentafel. Aan gezien de meeste armentafels jaarlijks een bescheiden overschot van een tiental of enkele tientallen guldens op hun rekening hadden, betekenden de kosten voor de uitbesteding van een kind, van baby tot jonge volwassene, een jaarlijkse uitgave van enkele tientallen guldens. In de praktijk kwam het nogal eens voor dat een armentafel daardoor in de schulden te zitten kwam.

Ouderlingen, zwakzinnigen en vondelingen zonder middelen van bestaan, werden door de armentafel uitbesteed bij een gezin dat de persoon in huis wilde nemen. Het gezin werd daarvoor vergoed, en mocht de kosten voor voeding, kledij en opleiding bij de armentafel in rekening brengen.

In principe konden enkel inwoners van de eigen gemeente die tot armoede vervallen waren, en die niet op ondersteuning door hun familie konden terugvallen, beroep doen op de armentafel. Personen die van elders afkomstig waren konden geen aanspraak maken op ondersteuning. Een uitzondering op deze regel vormden de vondelingen die in de gemeente werden gevonden. Zij moesten - althans indien het onmogelijk bleek de identiteit van de ouders of hun plaats van herkomst aan te duiden - ook door de armentafel van de vindplaats onderhouden worden.

Burelen voor Weldadigheid en de Commissie voor de Burgerlijke Godshuizen (1796-1925)

Toen de Belgische gewesten in oktober 1795 officieel bij de Franse republiek aangehecht werden, was ook in Frankrijk de periode van ongenueanceerde afschaffing van oude instellingen en van het aanslaan van hun goederen, voorbij. Liefdadigheidsinstellingen en armenbesturen konden in eerste instantie hun bezittingen behouden.

De wet van 7 oktober 1796 richtte in elk kanton een Commissie voor de Burgerlijke Godshui-

Een voorbeeld: de armentafel van Jesseren in 1757

In Jesseren was het de gewoonte dat de pastoor jaarlijks op 21 december de armenmeester voor het nieuwe jaar aanduidde. Op 21 december 1756 koos hij Gorus Maes. Daarmee kreeg Maes de opdracht om de pachten en de renten van de armentafel voor 1756 te gaan innen, de nodige betalingen en bedelingen te doen, en daar de bewijsstukken van bij te houden, om dan op 21 december 1757 rekenschap af te leggen van zijn beheer.

Op 21 december 1757 was Gorus Maes present. In de eerste plaats legde hij rekenschap af over de inkomsten in natura. De armentafel had recht op roggerenten voor een totaal van 112,75 vaten rogge. Daarvan waren er 49,50 in natura geleverd. De overige 63,25 vaten waren in natura betaald, aan de effractie van dat jaar, die 45 stuivers per vat bedroeg. De roggerenten hadden dus 49,50 vaten en 142 gulden, 6 stuivers en 1 oord opgebracht. Van het in natura geleverde graan mocht hij 8 vaten houden, als vergoeding voor zijn werk, en de overige 41,50 vaten had hij vat na vat aan de armen in het dorp uitgedeeld.

In geld had hij, de prijs van de in geld betaalde rogge inbegrepen, 169 gulden en 3 oorden voor de armentafel opgetrokken. Zijn uitgaven lagen een stuk hoger: zij bedroegen 509 gulden, 9 stuivers en 2 oord. Zijn voornaamste uitgave betrof de aankoop van een weiland voor 350 gulden, waar dan nog een 15 gulden en 10 stuivers schrijfgeld bij kwam. Van de rest, ongeveer 145 gulden, had hij circa 121 gulden uitgegeven aan administratieve kosten, aan bedelingen aan armen en zieken, aan de chirurgijn die de armen verzorgde, aan de apotheker die hun medicijnen leverde, en ook aan de kistenmaker die de lijkstijl maakte voor Claes Schepers die dat jaar overleden was. Maes had ook 23 gulden en 18 stuivers geïnvesteerd in het planten van twintig appelbomen en 42 loofbomen, wellicht op het pas gekochte weiland.

Op die manier sloot Maes het jaar af met een tekort van 340 gulden, 8 stuivers en 3 oord.

In feite werd de aankoop van de weide gefinancierd met het geld dat de armentafel dankzij opeenvolgende overschotten in de loop van de voorgaande jaren had opgespaard. Maes mocht zich dan ook verheugen in de eenparige goedkeuring van zijn rekening en kwijting van zijn beheer, door de vergadering van alle gezinshoofden van Jesseren die op 21 december 1757 daarvoor in de pastorie bijeen gekomen waren.

WV

zen op. Zij bestuurde de hospitalen, weeshuizen, ouderlingentehuizen en eventueel andere instellingen die zorgbehoeftigen opvingen. Belangrijk voor Borgloon was dat deze commissie door verschillende wetten uit de jaren 1800-1804 in het bezit gesteld werd van de goederen van het begijnhof van Borgloon, en van de zogenaamde niet-ontdekte goederen van de afgeschafte instellingen.

In november 1797 werd bij wet in elk kanton een Bureel voor Weldadigheid opgericht. Dat werd in het bezit gesteld van de bezittingen van de vroegere gemeentelijke armentafels. Voor het kanton Borgloon betekende dat, dat de gronden en renten van de oude armentafels in het bezit kwamen van het kantonaal Bureel voor Weldadigheid. In elke gemeente bleef een hulpbureel bestaan, dat instond voor de verdeling in de gemeente, maar dat daarvoor de middelen moest krijgen van het kantonaal Bureel.

Zowel de Commissie als het Bureel werd bestuurd door vijf bestuurders. Volgens een beurtrol nam jaarlijks één van hen ontslag, waarop de overgebleven bestuurders een vervanger kozen. In de praktijk werden uittredende leden vlot herkozen. Vanaf 1817 kwam het aan de gemeenteraden toe om jaarlijks een vervanger te kiezen voor de uittredende bestuurder.

In 1822-1824 werden de wetten gepubliceerd die de wederinrichting inhielden van volwaardige Burelen voor Weldadigheid in elke gemeente. In het kanton Borgloon kreeg elke gemeente een eigen Bureel, dat ook de bezittingen verwierf die vroeger aan de armentafel van die gemeente hadden toebehoord. De heroprichting van de gemeentelijke weldadigheidsinstellingen had tot gevolg dat verschillende

bezittingen van de oude armentafels, die door de pachters ervan voor de nieuwe instellingen van het Frans bestuur achtergehouden waren, alsnog werden aangegeven.

De werking van de Burelen voor Weldadigheid was goed vergelijkbaar met die van de armentafels. Hun inkomsten kwamen grotendeels voort uit de pacht van hun landerijen, uit de betalingen van oude renten, en nu ook uit de interesten van kapitalen die in staatswaardepapieren of bij aan de staat gelieerde spaarkassen belegd werden. De uitgaven bestonden zoals voorheen uit een aantal administratieve uitgaven en uitgaven voor het onderhoud van haar bezittingen, en voorts uit bedelingen aan noodlijdenden in het eigen dorp. Doordat de Burelen voor Weldadigheid verplicht waren een secretaris en een ontvanger in dienst te nemen, weliswaar niet voltijds, namen de loonkosten nu een veel groter deel van het budget in beslag dan de vroegere onkostenvergoedingen voor de armenmeesters.

De Commissies voor Openbare Onderstand (COO, 1926-1976)

Aan het einde van de negentiende eeuw werd het voor de Belgische overheid duidelijk dat de toenmalige organisatie van de armenzorg niet voldeed. Eén van de voornaamste nadelen van de opdeling tussen enerzijds een Bureel voor Weldadigheid en anderzijds de Commissie voor de Burgerlijke Godshuizen was dat de ene meestal geld te kort kwam, terwijl de andere dikwijls geld over had. Vooral in de steden leidde dat tot moeilijke situaties.

Het bleek immers dat mensen wel geregeld schenkingen deden aan hospitalen of weeshuizen of andere instellingen die onder de Commissie vielen, maar dat schenkingen aan een Bureel voor Weldadigheid veel minder populair waren. De scheefgroei tussen de middelen van de Godshuizen en die van de Openbare Onderstand, belemmerde een efficiënt inzetten van de middelen waar die het meest nodig waren. Deze situatie werd opgelost door de wet van 10 maart 1925, die de Commissie en het Bureel samenvoegde in de Commissie van

Ontdekkingen

De invoering van de Franse wetgeving in 1795-1796 en in de jaren daarna, betekende onder meer de afschaffing van veel oude instellingen, die door de Franse overheid als maatschappelijk overbodig of zelfs als schadelijk beschouwd werden. De begijnhoven zijn daar een voorbeeld van, maar ook grote en machtige organisaties, zoals de abdij van Sint-Truiden, de abdij van Herkenrode, of de landcommanderij van Alden Biessen met haar onderhorige commanderijen, werden afgeschaft.

De landerijen en andere bezittingen van die afgeschafte organisaties vervielen in eerste instantie aan de staat. De Franse staat verkocht die landerijen aan de meestbiedende, om met de opbrengst daarvan vooral de oorlogsspanningen van de jonge republiek te financieren. De goederen van de afgeschafte armentafels werden niet verkocht. Zij werden overgedragen aan het nieuwe kantonale Bureel voor Weldadigheid. Het feit dat een kantonale organisatie, en niet zoals voorheen een organisatie uit het eigen dorp, eigenaar zou worden van die goederen, leidde er samen met andere overwegingen toe dat niet alle gebruikers van land van de armentafel dat aangaven. Zo verdwenen een aantal goederen - tijdelijk - uit het openbaar bezit.

Na verloop van tijd besloot de overheid ook niet alle goederen van de afgeschafte instellingen nog te verkopen. Bepaalde goederen, zoals die van de instellingen die zich ook vroeger met armenzorg hadden belast, werden aan de Commissies voor de Burgerlijke Godshuizen, en later aan de Burelen voor Weldadigheid toegewezen. Die veranderde bestemming leidde er toe dat geleidelijk aan meer mensen die nog gronden van de armentafels, van begijnhoven of van andere afgeschafte instellingen bezaten, die gronden gingen aangeven.

Die goederen werden ontdekte goederen genoemd. De kantonale commissie voor de burgerlijke godshuizen van Borgloon bijvoorbeeld, maar ook het Bureel voor Weldadigheid van Voort, legden hele registers aan waarin zij nieuwe ontdekkingen van bezittingen inschreven.

Openbare Onderstand. Die nieuwe Commissie ging in 1926 in elke gemeente in België van start. Voor wat Borgloon betreft, betekende dit alleen voor de stad zelf een verandering. In de dorpen waren er geen hospitalen of rusthuizen, en dus ook geen Commissie voor de Burgerlijke Godshuizen. Daar bleef de betekenis van de wet van 1925 beperkt tot een naamsverandering.

In de gemeenten met minder dan 5000 inwoners bestond de Commissie voor Openbare Onderstand uit vijf leden, die door de gemeenteraad aangesteld werden. Zij kozen in hun midden een voorzitter. De voorzitter was overigens het enige bezoldigde lid van de Commissie. Zoals voorheen het Bureel voor Weldadigheid had ook de nieuwe Commissie een secretaris en een ontvanger. Hun functies bleven ongewijzigd.

In de loop van de tijd werd het aandeel van de gemeentelijke toelage in het budget van de COO geleidelijk belangrijker. Toch wisten ook de COO's van een aantal deelgemeenten van Borgloon tot aan de fusies van 1970 of 1976 hun taken zonder grote gemeentelijke tussenkomsten uit te oefenen.

Het Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW, vanaf 1977)

De gemeentefusies van 1976, die van start gingen vanaf 1977, boden de gelegenheid om ook op het vlak van sociale zorg een schaalvergroting door te voeren. Zoals de gemeenten samengevoegd werden in nieuwe fusiegemeenten, zo werden ook de COO's bijeen gebracht in OCMW's, waarvan het werkingsgebied samen viel met dat van de nieuwe gemeenten.

Het OCMW wordt bestuurd door de raad voor maatschappelijk welzijn, waarvan de leden gekozen worden door de gemeenteraadsleden.

De schaalvergroting bracht ook een uitbreiding van het takenpakket van het OCMW met zich mee. Nieuwe taken kwamen voort uit nieuwe maatschappelijke vragen, of werden opgelegd

Uiteindelijk bleek in de meeste dorpen dat het patrimonium van de Burelen voor Weldadigheid na de Franse Tijd een stuk groter was dan die van de armentafel voor de Franse Tijd. In de meeste dorpen was het patrimonium van de armentafel uitgebreid met goederen die in de gemeente lagen en die van afgeschafte instellingen afkomstig waren.

door de Belgische en Vlaamse overheid. Voor de financiering van veel activiteiten kan het OCMW rekenen op steun van de Vlaamse overheid. Samen met de financiële inbreng vanwege de gemeente, vormt dit nu de financiële ruggengraat van het OCMW. De financiële opbrengsten van het patrimonium maken nog slechts een klein deel van zijn inkomsten uit.

Register der eeffgudere in enflande
der armentafel der kerke tot Cuttekoven
efffelijk toebehoorendt Naemlyc jaere ons
heere . 1576 . Ma dat d' d' Register

It Item mede eerste . ii . bunder lantze / gelegen bij het haechbroek
by die kerke straat . Alse als voer int register

It Item noch . 1 . bunder lantze / gelegen op der molen / gat / die
gaet van Loon naar Widdingen . Alse als voer

It Item noch . 4 . roeden lantze / gelegen int Rullingenveld / gaiff
toebehoorendt de pastoor van Cuttekoven . Alse als voer

It Item noch . 1 . bunder lantze / gelegen int Widdingenveld
Alse als voer

1576: Kuttekoven - Oud kerkarchief van Kuttekoven, 18 - Goederen- en rentenregister, 1576-1577

Het oudste goederenregister van de armentafel van Kuttekoven dateert van 1576. De armentafel bezat toen vier stukken land: twee bunder land bij het Haechbroek, bij de Keliestraet, 1 bunder op het Molenveld van Loon naar Widdingen, 4 roeden in het Rullingenveld, waarvan de helft aan de pastoor toekwam, en een half bunder land in het Widdingenveld.

Naast de pacht van deze landerijen inde de armentafel toen jaarlijks nog 13 mudden en acht vaten korenrenten, en vier geldrenten die samen 6 gulden en 19 stuivers opbrachten.

alle

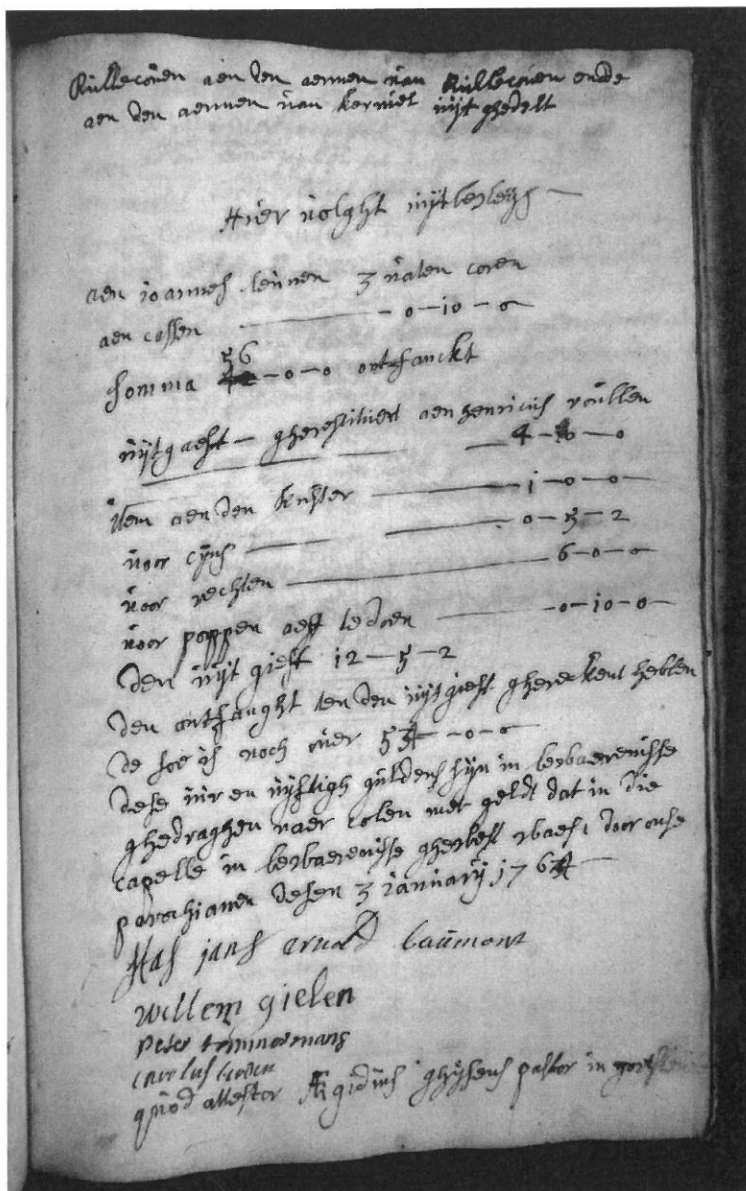
Eschalt sijt mijn ende lasten.
gicht register des hoofts hore tot her

Op heden den seiden ianuary 1749 voort mij
openbaer notarij binnen die Stadt borgh loon-
regiderende. ende in presentie van geloofbaere
getuygen hier onder te noemen sijn persone
lyck gecompacert den eertw. heer iacobus
boriche pastoor ende als superintendent
momboit van die arme. taefel tot broichom
beneffens hem den eetsaemen nicolaus
louwel tegenwoordigen armenmeester die
welcke invelaeten te sijnroeten in henna
actie recht ende geteetighyt welcke die
selve sijn heblende een secheten winhoff
ende weydehan. gelien tot commetsonen
regenoten die vlootstegen ter ite matten.
Dignest ter 2te die gemayn stract loopende
naer tongeten en grootloon ter 3te
die heeten van den biesem ter uierdere
respectie seiden. als den uoort. armen
oft momboits geuincert hebben met alle
formalityt van recht uoor institie
commetsonen int iaer 1717 oft ontrent
sant betaelinge van uier naeten rogge.
voort maet. en sulx ten behoeue
van hendrick gilgen ende ioanna neys
sijne huysierouwe presenteren het selue
winhoff ~~winhoff~~ ende weydehan aennemende.
ende accepterende. uoor ende mits die
somme van vyftigh gulden. een
boien die uytgaende lasten. ende.

winhoffen

1749: Broekom - Oud kerkarchief van Broekom, 9 - Pachtcontract, 1749

Op 6 januari 1749 verpachtte de armentafel van Broekom een aantal landerijen. Eén van de pachtcondities was dat de pachters jaarlijks, acht dagen na de feestdag van Sint-Andries, aan de armenmeester vier vaten rogge moesten leveren. De levering moest stipt geschieden, aangezien de rogge nog gemalen moest worden, om er broden mee te bakken die vervolgens nog voor de feestdag van Sint-Thomas aan de armen uitgedeeld moesten worden.

1764: Rullekoven (Kerniel) - Oud kerkarchief van Rullekoven, 1

Rullekoven had in het ancien régime een eigen kerkfabriek en armentafel. Op 3 januari 1764 legde Willem Gilen rekenschap af over de inkomsten en de uitgaven van de armentafel, die hij in 1762 beheerd had. Een opmerkelijke uitgavenpost betrof 10 stuivers, die de armenmeester uitgegeven had voor poppen aeft te [laten] doen: wellicht had hij iemand betaald om de rupsennesten uit bomen van de armentafel te halen. Uit de rekening bleek dat Gilen 54 gulden meer had ontvangen dan uitgegeven, en dat dat bedrag dus over was.

Het was in Rullekoven de gewoonte het geld van de kerkfabriek en van de armen in een kist in de kapel te bewaren, maar met dit bedrag - 54 goudstukken - samen met een ongekend bedrag dat al in de kist lag, vond men het toch wat te riskant zoveel geld te laten liggen. Daarom werd het elders in veiligheid gebracht: Dese vierenvijftigh guldens sijn in bewaerensse ghedraghen naer Colen, met geldt dat in die capelle in bewaerensse ghewest waes, door onse parochianen, desen 3 ianuarij 1764.

copijt van ydowen ~~de~~ ander Ronken oysd aen
 tusschen goetshuys tot de goetshuys martinijs nauden born
 ontfangster voor iadr 1771.
 Hier naelgen die vijf Ronken in conen synde
 Tongerse maets. —
 Den heilige Petrus Hoor baroude copij is nalen 2 coppen con
 ionnes kinnen in die luyden — i naelt conen
 Petrus Konier vanols tot sammeben i naelt conen
 christophorus hamaschof tot Haffelt 2 coppen conen
 ian Lofen tot cortefinden — 2 coppen conen
 ian grovond als tot kornel 3 nalen 3 coppen conen
 christophorus hamaschof tot Haffelt i naelt conen
 christiaans Delinaix — i naelt conen
 christiaans Delinaix — i naelt conen
 Lambertus beltsfroid tot goetshuys 7 nalen conen
 vnde 2 coppen —
 ian mooren tot opleeuw — i naelt loof
 maria naudenboef tot goetshuys 4 nalen conen
 Petrus andreas briert tot grimmeringen 2 nalen conen
 andreas vriesen tot goetshuys — 2 coppen conen
 gisbert hougarts vriesen tot irvelingen 5 nalen conen loof
 gisbert naelt vrie tot irvelingen 5 nalen conen loof
 gisbert naelt vrie tot irvelingen 5 nalen conen loof
 christiaans Delinaix sin hof Raupen 7-17-2
 gormanns bronckadef — i naelt vrie
 nijt ghedijlt op dach van iadr ghelijc van gelijc nauden born

1771: Gors-Opleeuw - Oud kerkarchief van Gorsleeuw, 31 - Afschrift uit de rekening van de armen-
 meester voor 1771, 1772

In dit document wordt onder meer een overzicht gegeven van de brooduitdelingen voor rekening van de
 armentafel van Gorsleeuw in het jaar 1771. Het brood werd gebakken van granen die voortkwamen van
 renten. De schuldenaars van de renten in kwestie zijn de bezitters van bepaalde landerijen, die door hen
 zelf of door vorige bezitters met een rente belast zijn. In dit geval moesten zij het graan op hun kosten laten
 malen en er brood van bakken.

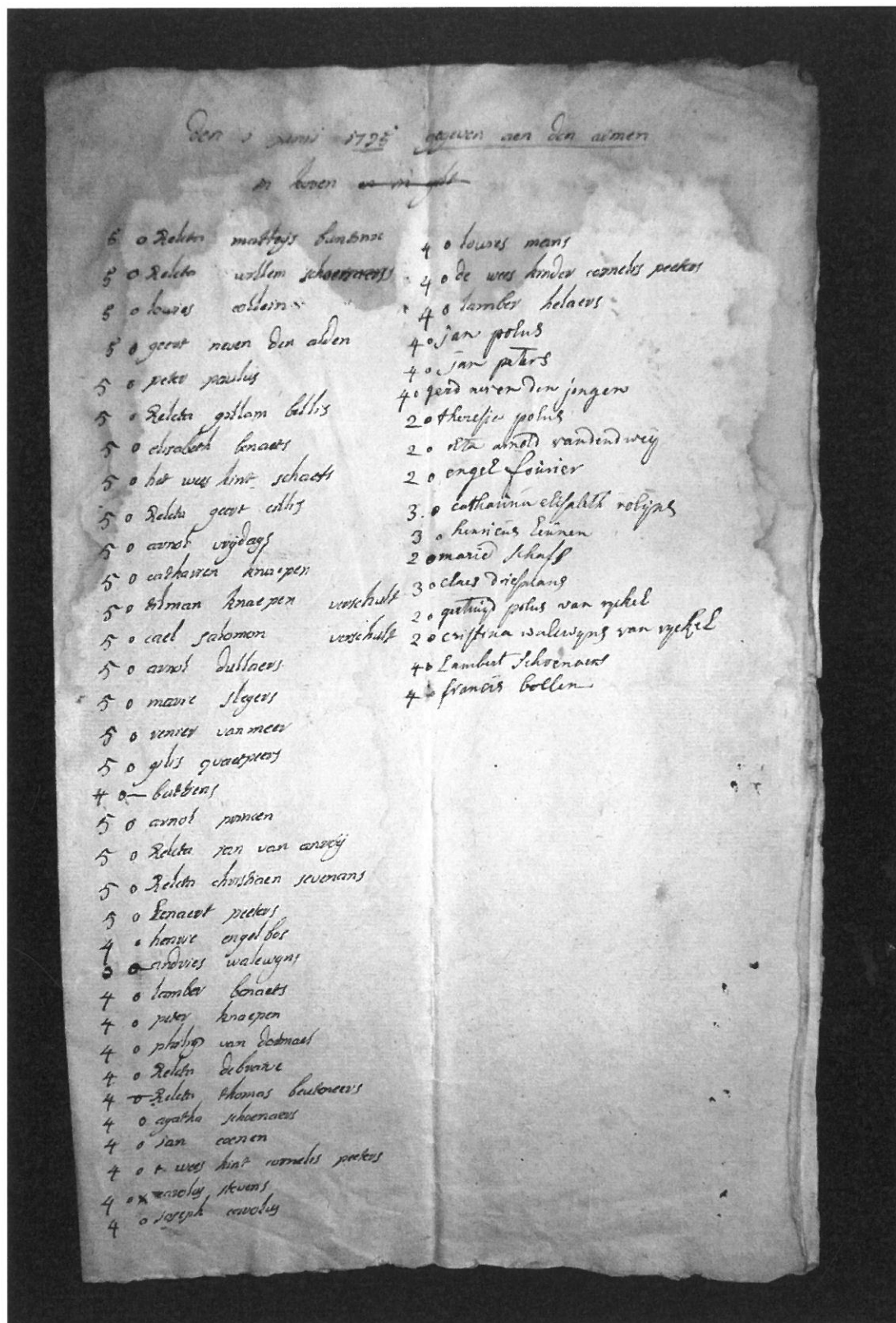
Petrus Machiels bijvoorbeeld was samen met anderen (consorten) de bezitter van een stuk land dat belast
 was met een rente van vijf vaten koren Tongerse maat, in brood. Deze broden moesten op Goede Vrijdag
 onder de armen verdeeld worden.

Margaretha Warnants moest er zo voor zorgen dat er op de zondag van half vasten vier vaten koren in
 brood aan de armen uitgedeeld konden worden. Walterus Rubens leverde op woensdag in de kermis-
 week de broden die gebakken waren van drie vaten koren, Gisbert Hougaerts verdeelde vier vaten in de
 vorm van brood op Sint-Thomasdag en Joannes Lenaers moest twee vaten koren in brood aan de armen
 uitdelen op Sint-Andriesdag.

1774
 Beschied van rechte
 in T. Grunert. in deel
 Memoire Voor den armen Vanhoepert
 Van geuurde Licken Door
 Grisart med Doct. lere
 Hoepert by Adam Nieuwenhuis jun 1774 22-23 24 25 -
 en Gerardus Nieuwenhuis 22 23 24 25 26 27 28 29 30 1774
 Den 23 jun 24 25 26 27 28 29 30 1 jul 1774
 De Vrouwe Van adam Nieuwenhuis in passant Den 22 23 24
 item Voordezelven Van Den 25 tot den 6 jul maakt acht
 Catharina Schiormans Van Den 24 tot den 6 jul
 Hier eest moeten gerekent syn vier expresse vizieten
 maakt t zaamen vierthien expresse vizieten en
 vijf endertig in passant $f = 29:15 =$
 De expresse vizieten aan 3 Schellingen iedere onder
 gratis voor den armen en in passant 5 stuivers iedere ooc
 item gratis anders anders 2 gden Voor de expresse
 entheen stuivers voor die in passant Maakt rekenen
 item Gedaan Voor de Vrouwe Jan Ellis Lick en swan
 zijnde 8 vizieten te weten Vanden 27 tot Den 3
 aug: Dese viziet aan $f = 4:0 =$
 Den 11 decr 1774 Voldaen door D. eene
 Heer pastor tot hoepertingen Voor alle
 vizieten tot op heden Gedaen
 Grisart med.

1774: Hoepertingen - Oud kerkarchief van Hoepertingen, 76 - Doktersrekening voor de armentafel van Hoepertingen, 1774

Op 11 december 1774 betaalde de pastoor van Hoepertingen, in naam van de armentafel, de rekening van dokter Grisart, voor de zorgen die hij tussen 22 juni en 3 augustus aan verschillende armen in het dorp geleverd had. De rekening bedroeg 33 gulden en 15 stuivers. De dokter maakte bij het vaststellen van zijn tarief onderscheid tussen expresse vizieten en vizieten en passant. Voor de eerste categorie rekende hij het dubbele tarief - één gulden - tegenover tien stuivers voor een viziet en passant.

1795: Hoepertingen - Oud kerkarchief van Hoepertingen, 77 - Overzicht van uitdelingen in koren, 1795

In 1795 kregen in Hoepertingen 51 families bijstand van de armentafel, in de vorm van koren. De hoeveelheid koren die elk gezin kreeg varieerde van twee tot vijf vaten. Wat zij kregen hing wellicht af van hun nood, van de grootte van hun gezin bijvoorbeeld, of van de mate waarin zij zelf wat land bezaten waar zij zelf koren op konden winnen.

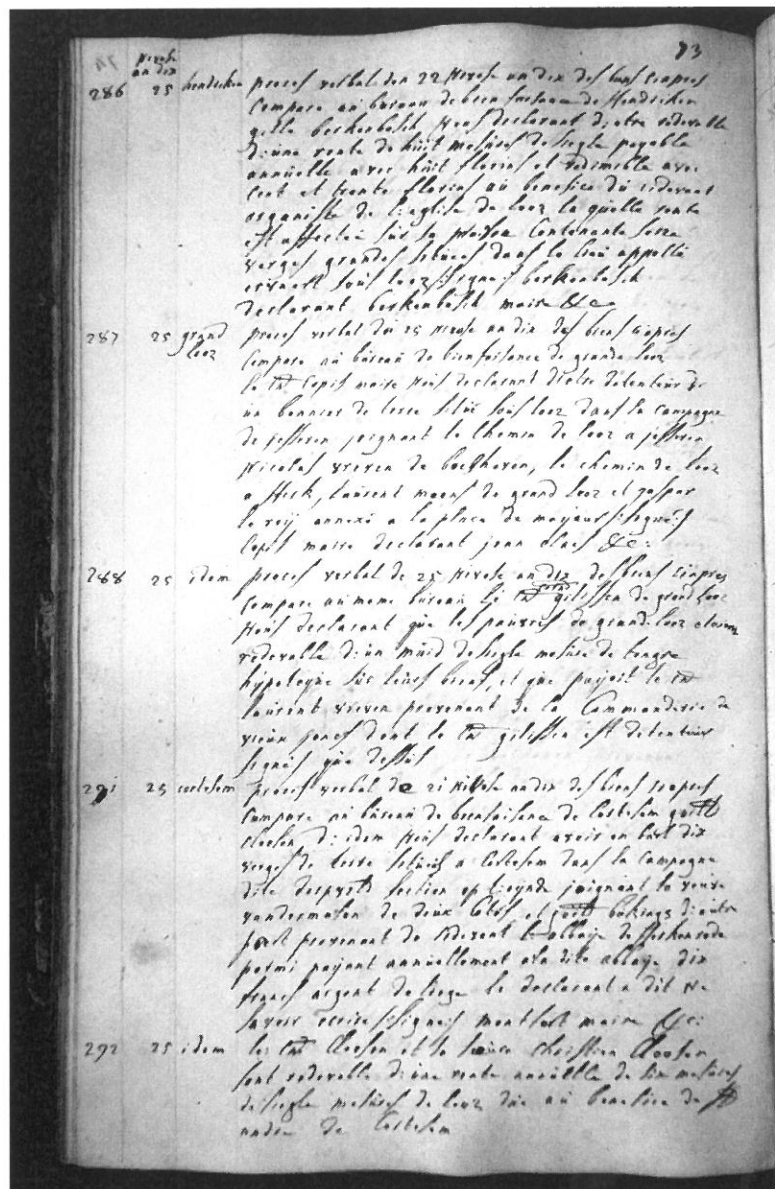
1802: Borgloon - Archief van de Burgerlijke Godshuizen in het kanton Borgloon, 1 - Register van ontdekte renten en landerijen

Na een aantal jaren werd de Franse wetgeving op de inbeslagname van de goederen van de afgeschafte instellingen minder streng. Goederen die afkomstig waren van afgeschafte liefdadigheidsinstellingen, en die nog niet eerder waren geregistreerd, werden na een tijd niet meer voor verkoop aan de nationale domeinen toegewezen, maar aan de burgerlijke weldadigheidsinstellingen van de plaats waar die goederen lagen.

Wanneer iemand kwam aangeven dat hij zo een stuk land bewerkte dat eigenlijk afkomstig was van een afgeschafte instelling, of wanneer de administratie daar op uit kwam, dan noemde men dat een "ontdekking". In het register van ontdekte renten en landerijen, werden dagelijks de inkomsten en gronden ingeschreven die die dag teruggevonden, en aan de plaatselijke weldadigheid toegewezen waren.

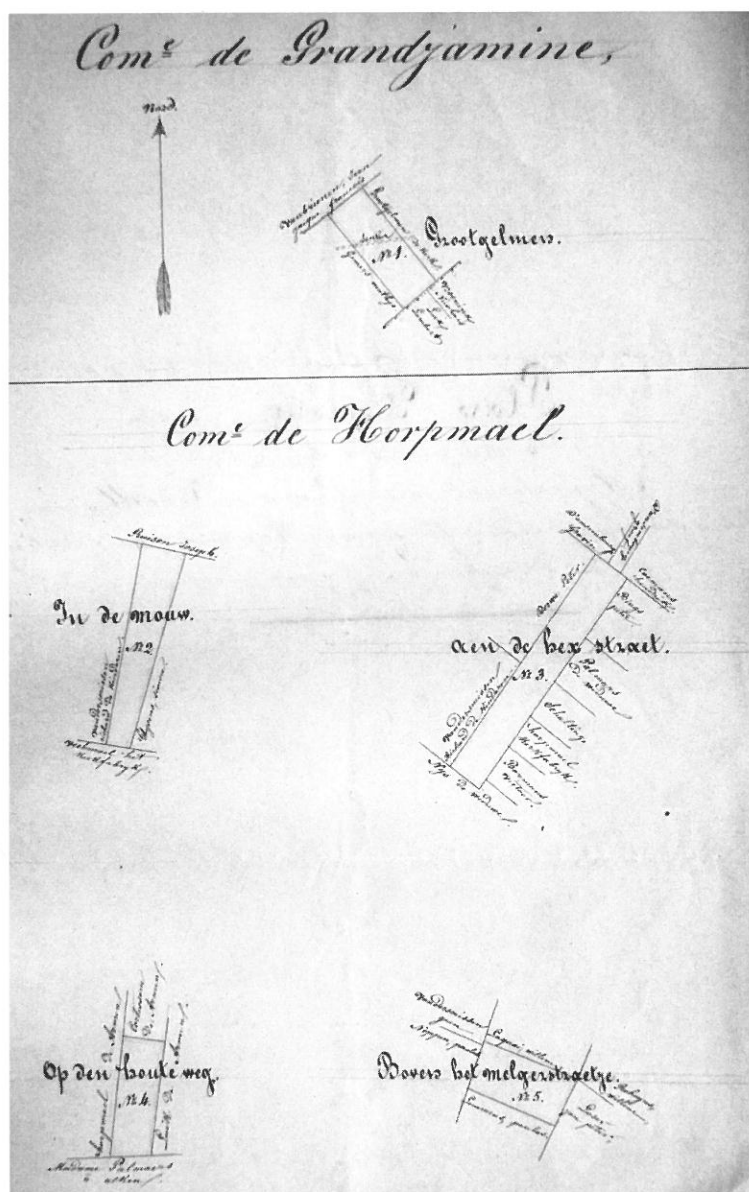
Op 25 nivôse van het jaar Tien, 15 januari 1802 volgens onze kalender, werden onder meer de volgende goederen aangegeven: Gilis Berkenbosch verklaarde voor de Franse Tijd jaarlijks een rente van 8 vaten rogge verschuldigd te zijn aan de organist van de kerk van Borgloon. Aangezien die rente gevestigd was op een perceel land in Hendrieken, werd de rente van dan af aan het Bureel voor Weldadigheid van Hendrieken toegewezen.

De heer Copis van Grootloon verklaarde dat hij een bunder land in Borgloon, in het Jesserenveld, waarvan de herkomst niet bekend was, en dat aan het Bureel van Grootloon toegewezen werd. De heer Gilissen gaf namens het Bureel van Weldadigheid van Grootloon aan dat de armentafel van Grootloon destijds een rente van een mud of 12 vaten rogge betaalde aan de landcommanderij van Alden Biesen. Die rente werd nu aan het Bureel toegewezen, en kwam dus eigenlijk te vervallen. Willem Cloesen van Kortessem gaf aan dat hij 10 roeden land bewerkte die vroeger aan de abdij van Herkenrode toebehoord hadden, en die hij van de abdij pachtte. Voortaan moest hij de pacht aan het Bureel voor Weldadigheid van Kortessem betalen. De rente van 6 vaten roggen die Willem en zijn zus Christine Cloesen destijds verschuldigd waren aan de priester die het Sint-Andriesaltaar bediende in de kerk van Kortessem, moesten zij voortaan ook aan het Bureel van Kortessem betalen.

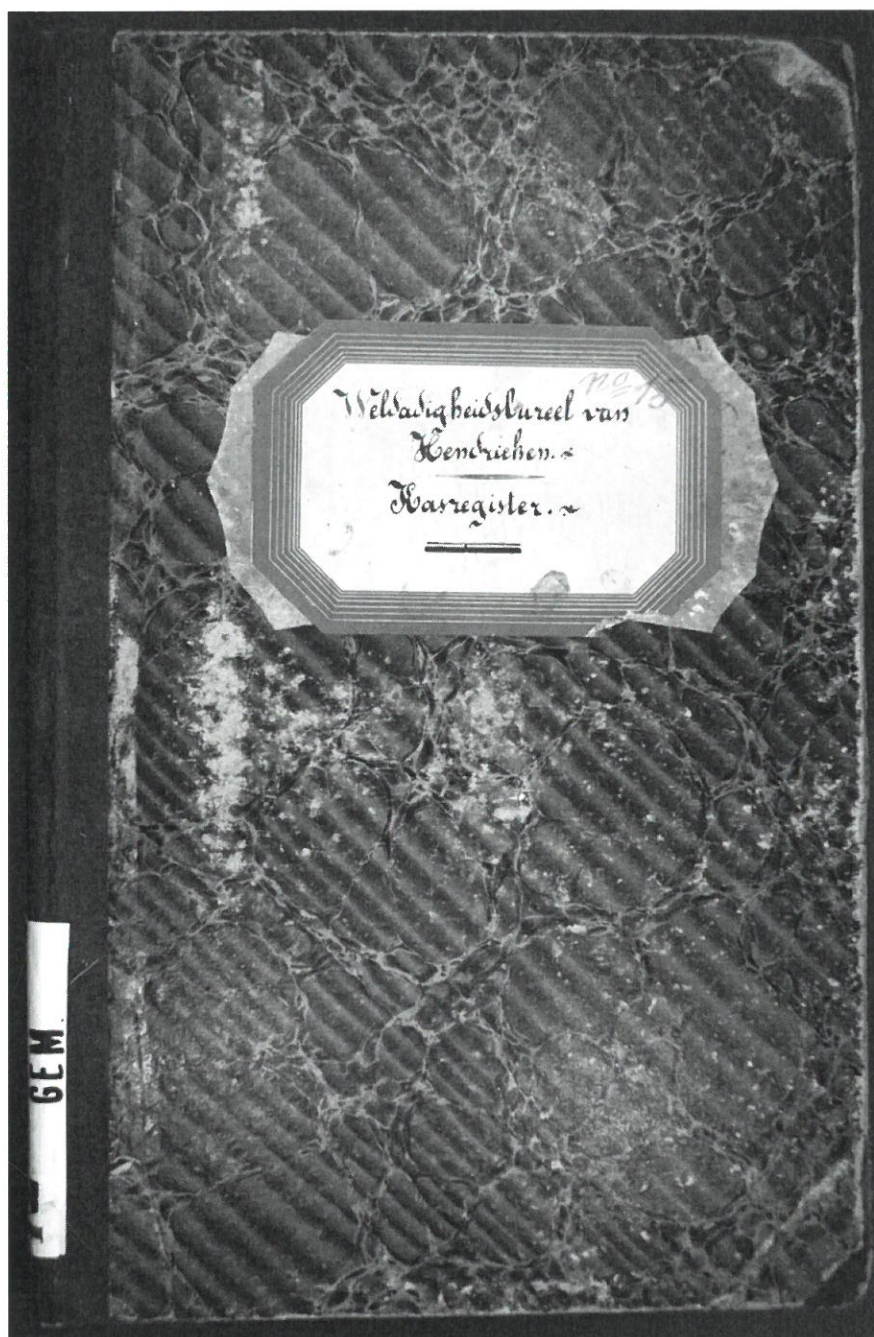
Plan Figuratif.

De elix parcelles de terre,
Appartenant aux, Pauvres de Voordt,

1856: Voort - Gemeentearchief van Voort, 77 - Uittreksel uit het kadaster, 1856

In sommige gevallen werden er in het midden van de negentiende eeuw nog goederen van de oude armentafels, of andere goederen die aan de Burelen voor Weldadigheid toekwamen, *ontdekt*. Niet altijd wisten de bestuurders van de Burelen voor Weldadigheid die goederen liggen. In 1856 vroeg het Bureel voor Weldadigheid van Voort een uittreksel van het kadaster, om de juiste ligging en afmeting te kennen van een perceel in Groot-Gelmen, vier percelen in Horpmaal en één in Hoepertingen.

1866: Hendrieken - Gemeentearchief van Hendrieken, 422 - Boek van inkomsten en uitgaven van het Bureel voor Weldadigheid, 1857-1921

In 1866 bedroegen de boekhoudkundige inkomsten van het Bureel in Hendrieken 428,79 frank, en rogge in natura met een waarde van 64 centiemen. De inkomsten kwamen van het overschot van het vorige jaar, van pachten, renten, en intresten. Tussenkost uit belastinggeld was niet nodig.

Tegenover de inkomsten stonden uitgaven voor 195,40 frank. 75 frank en de rogge werden aan de armen bedeed, aan apothekerskosten en dokterskosten voor de armen werd respectievelijk 12,10 en 15 frank uitgegeven. 42,50 frank werd bijgedragen aan de schoolkosten van de arme kinderen. In totaal kwam zo 144,60 frank rechtstreeks aan de armen te goed. De werkingskosten bestonden uit renten, bureelkosten, financiële kosten en de vergoeding voor de ontvanger. Zij bedroegen samen 50, 80 frank.

Arrondissement

Congers

PROVINCIE LIMBURG

Gemeente

Kerniel

BUREEL VAN WELDADIGHEID

VAN

Kerniel

REKENING OVER HET DIENSTJAAR 1896.

Bevolking der gemeente.

Getal der ondersteunde families

Getal der ondersteunde personen.

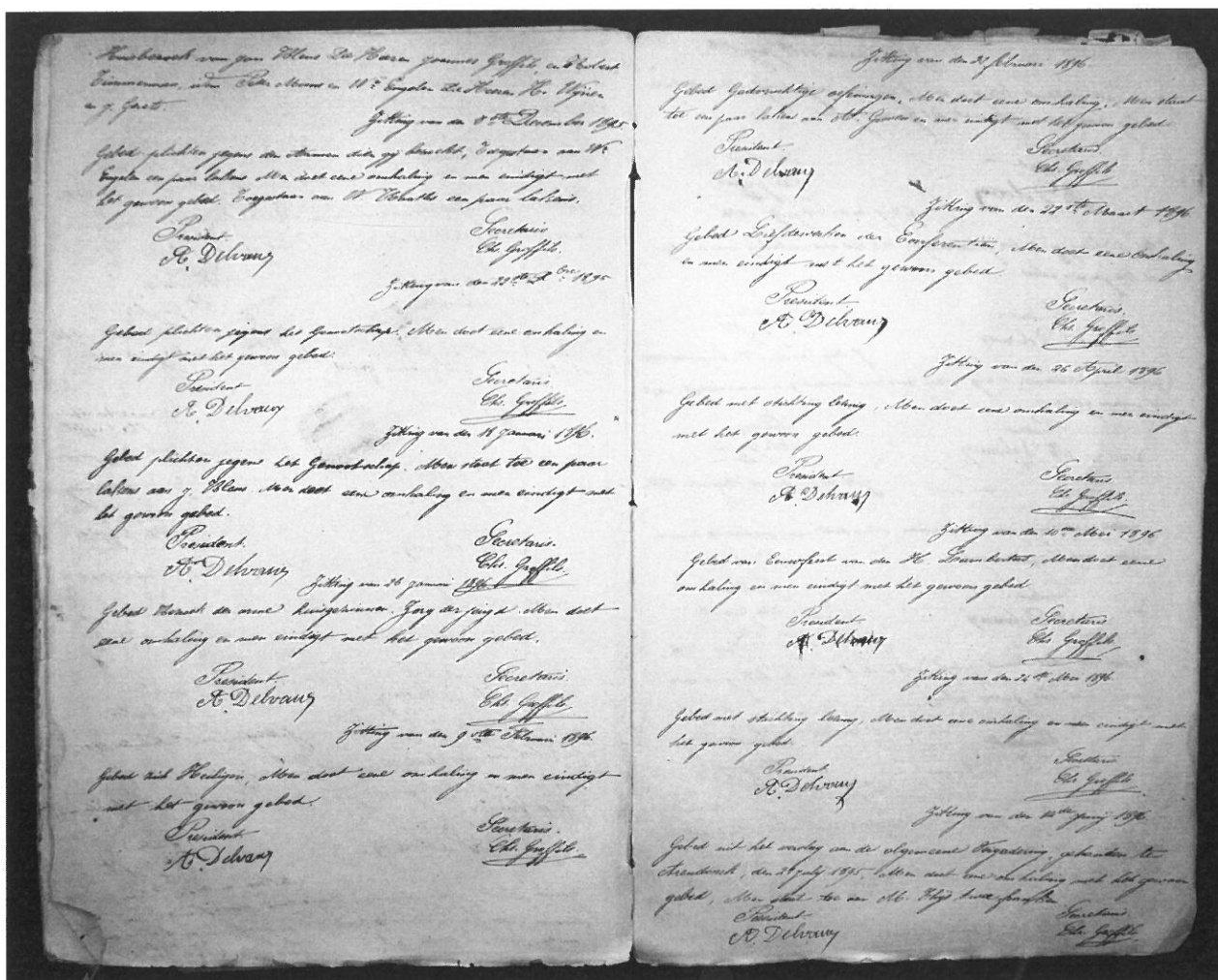
REKENING en verantwoording van *Emi Twennen*
ontvanger van het arbureel van *Kerniel* wegens door hem gedane
ontvangsten en uitgaven over het dienstjaar 1896.

Voor de gemeentearchief

1896: Kerniel - Gemeentearchief van Kerniel, 106 - Rekening van de COO, 1896

De inkomsten van het Bureel voor Weldadigheid van Kerniel bedroegen in 1896 4132,39 frank, de uitgaven beliepen 2574,41 frank. Het bureel sloot het jaar zo af met een batig saldo van 1557,98 frank.

De voornaamste inkomsten bestonden uit renten en pachten, respectievelijk 627 en 1140,50 frank. Het saldo van het vorige jaar bedroeg 2089,46 frank, en werd als buitengewone ontvangst geboekt. De voornaamste uitgavenposten waren bedelingen van eetwaren (632,30 frank) en van geld (252 frank), geneesheren en medicijnen (159,63 frank), en een bijdrage in de kosten van het onderwijs voor arme kinderen (443 frank).

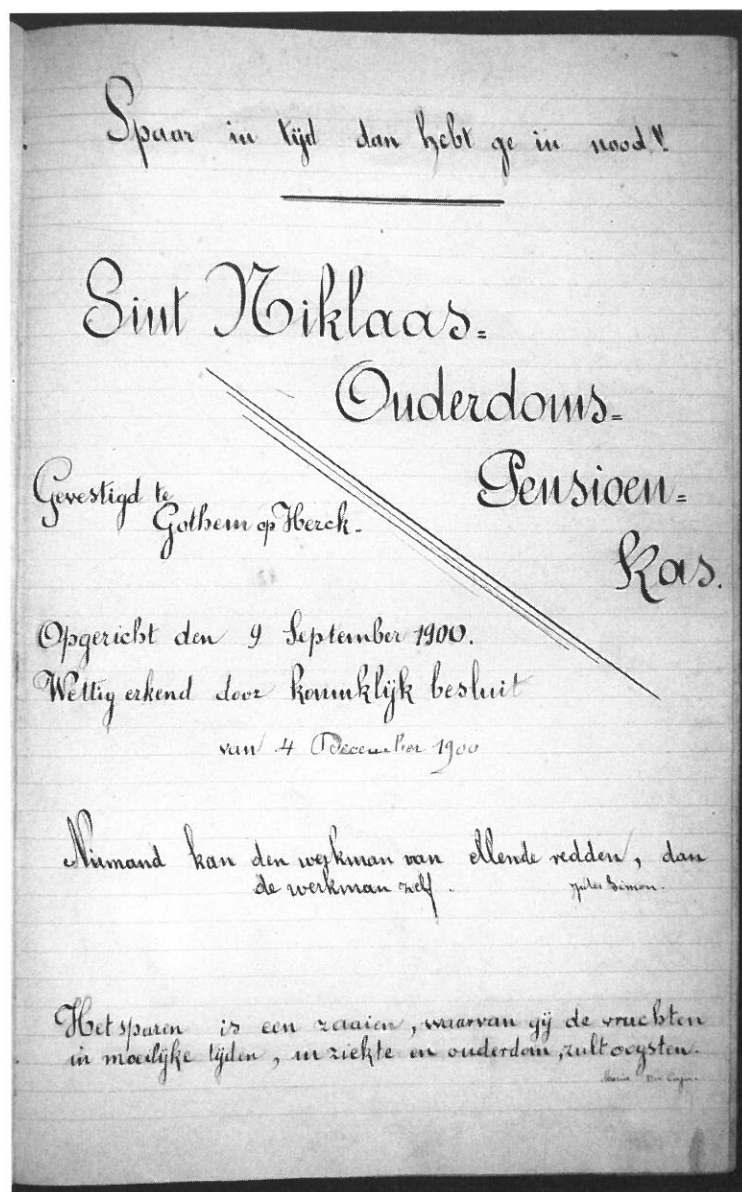

Archief van de Sint-Vincentiusconferentie in Kerniel, 1 - Verslagregister, 1872-1899

In 1863 werd in Kerniel een Sint-Vincentiusconferentie opgericht. Zij verenigde de katholieke society van het dorp. De leden van deze vereniging kwamen in principe om de twee weken bijeen, voor een vergadering waarin gebed en bezinning centraal staan.

De vergadering was voor de leden ook de gelegenheid om hun duit in het zakje te doen, en om verslag uit te brengen van de bezoeken die zij in de voorbije twee weken aan de behoeftige gezinnen gebracht hadden. Sint-Vincentius stond bekend om zijn paternalistische benadering van het armoedeprobleem. De leden brachten de giften persoonlijk naar de huizen van de armen, en maakten daar van de gelegenheid gebruik om goede raad te geven. Steun van de Vincentiusconferentie was ook strikt voorbehouden voor gezinnen die hun katholieke plichten vervulden en hun kinderen naar school stuurden.

De verslagen van de vergaderingen worden ondertekend door voorzitter Delvaux en door secretaris Groffils. Zij zijn respectievelijk ook gemeenteraadslid en lid van het Bureel voor Weldadigheid.

1900: Gotem - Archief van de Sint-Niklaasouderdomspensioenkas, 3 - Ledenregister, 1900-1920

In de tijd dat de boeren nog niet op een pensioen vanwege de staat konden rekenen, waren mensen die niet van de pacht van hun land konden leven tot armoede veroordeeld zodra zij niet meer in staat waren nog zwaar werk te verrichten.

Om daaraan te verhelpen werden aan het einde van de negentiende eeuw en in het begin van de twintigste eeuw in verschillende dorpen pensioenkassen opgericht. Op initiatief van de pastoor, van de kapelaan of van de onderwijzer verbonden de leden er zich toe maandelijks of jaarlijks een bepaald bedrag te sparen, dat dan door de pensioenkas voorzichtig belegd werd. In de regel sloten deze spaarkassen zich zo snel mogelijk aan bij de Algemene Spaar- en Lijfrentekas. Door het samengaan in een grotere organisatie kon het risico immers beter gespreid worden.

Met leuzen als "Sparen in tijd, dan hebt ge in nood", "Niemand kan den werkman van ellende redden, dan de werkman zelf" of "Het sparen is een zaaien, waarvan gij de vruchten in moeilijke tijden, in ziekte en ouderdom, zult oogsten", trachtten de initiatiefnemers zoveel mogelijk mensen te overtuigen van het nut van hun organisatie.

MAATSCHAPPIJ VAN ONDERLINGEN BIJSTAND

GEZEGD

Sint-Alphonsius pensioenkas van Bommershoven

GEVESTIGD

te Bommershoven (Limburg)

erkend door koninklijk besluit van 28 Juni 1901.

STANDREGELEN.

(Uittreksel uit het Staatsblad van 2-5 September 1901.)

BRUSSEL,

DRUKKERIJ VAN DEN MONITEUR BELGE,

40, LEUVENSCHÉ STRAAT, 40.

1901

1901: Bommershoven - Archief van de Sint-Alphonsiuspensioenkas te Bommershoven, 1 - Reglement, 1901

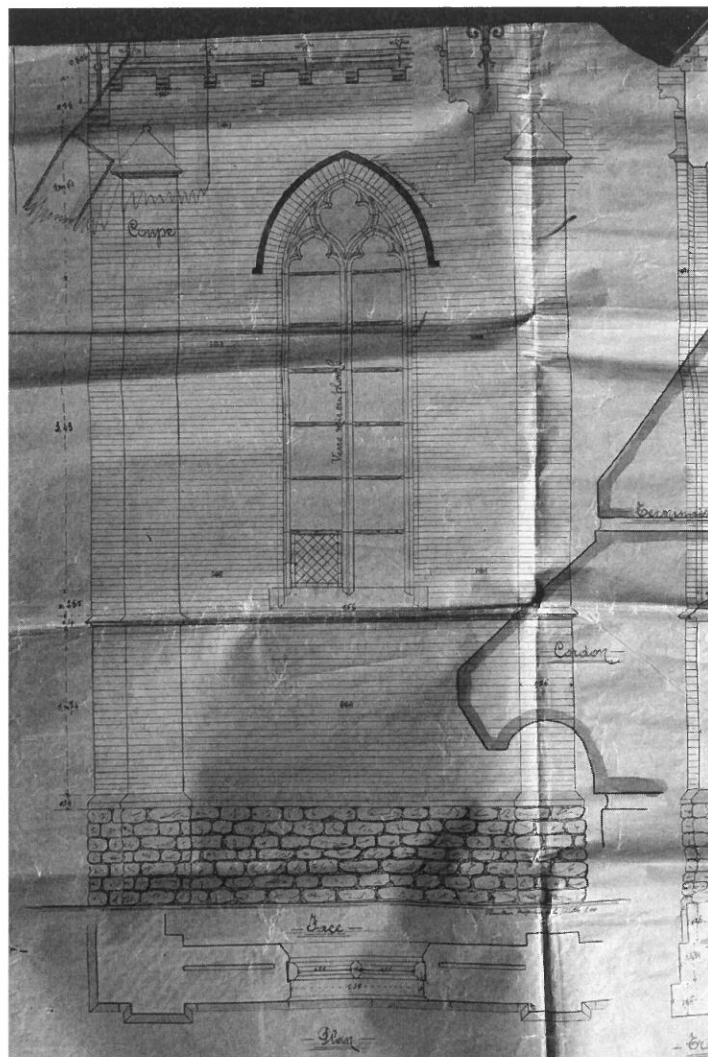
De eerste pensioenvoorzieningen voor inwoners van het platteland kwamen tot stand op initiatief van parochiepriesters en hun weldoeners, in veel gevallen grondbezitters en renteniers die ook voor de katholieke partij in het parlement zetelden.

In Bommershoven werd zo in 1901 een parochiale pensioenkas ingericht, die zich aansloot bij de Lijfrentekas van de staat. Het lidmaatschap stond open voor meerderjarige mannen uit Bommershoven, die een *geregeld gedrag hebben*. Vrouwen konden zich pas aansluiten als zij daarvoor de toelating van hun echtgenoot konden voorleggen. Wie bekend stond als een problemenmaker, of inzichten verkondigde die te zeer afweken van die van de initiatiefnemers, werd uit de vereniging geweerd.

1909: Borgloon - Archief van de Burgerlijke Godshuizen van Borgloon, 2 - Plan voor de gasthuiskapel

Gezondheid is geen louter lichamelijke kwestie, zo wisten de bestuurders van de Commissie voor de Burgerlijke Godshuizen in Borgloon. Zij beschouwden hun gasthuis ook pas als af als het ook van een kapel voorzien zou zijn, waar gasten en hun bezoekers hun godsdienstige plichten vervullen konden.

Op 29 januari 1909 keurde de Commissie voor de Burgerlijke Godshuizen de plannen voor de bouw van een nieuwe gasthuiskapel in neogotische stijl goed. Op 3 februari sloot de gemeenteraad zich bij dat besluit aan.

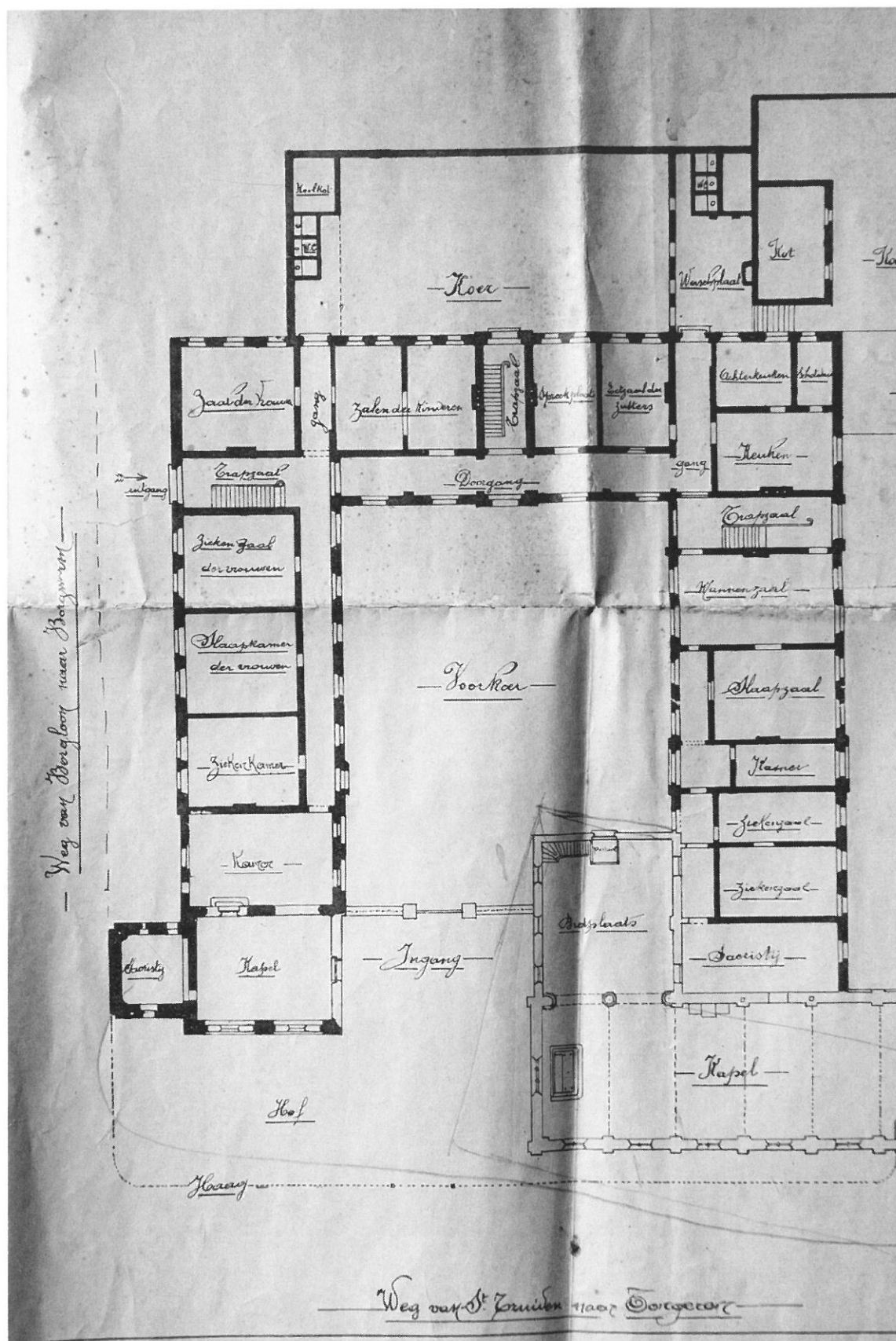

Archief van de Burgerlijke Godshuizen van Borgloon, 4 - Algemeen plan voor het gasthuis, met aanduiding van de plaats waar de nieuwe kapel zou komen

Op dit plan is te zien hoe het gasthuis van Borgloon oorspronkelijk opgevat was. Het gasthuis was niet in de eerste plaats een ziekenhuis, maar een tehuis voor personen die thuis niet zelf meer voor hun onderhoud konden instaan. Veel van de gasten waren van buiten Borgloon afkomstig, en werden er door het Bureel voor Weldadigheid van hun woonplaats uitbested. Het Bureel van Weldadigheid nam in dat geval een deel of het geheel van de onderhoudskosten van die persoon voor zijn rekening.

Rond een binnenkoer lagen de drie vleugels van het hoofdgebouw. Aansluitend op de oude kapel lag de vrouwenvleugel. De mannenvleugel lag daar tegenover en tussen beide lag de vleugel voor de kinderen, waarin ook de keuken en de eetplaats voor de zusters ingericht waren.

Achter het gebouw lagen twee koeren. Een daarvan diende voor de ontspanning van de bewoners, die er ook de WC's vonden. De tweede achterkoer sloot aan op de stallen. Aan het gasthuis was immers een boerderij verbonden, en een grote groentetuin, waar de bewoners die dat konden werkten. Door zoveel mogelijk voeding van de eigen boerderij te betrekken probeerde de Commissie de uitbatingkosten voor het gasthuis zo laag mogelijk te houden.

NATIONAAL HULP- EN VOEDINGSCOMITEIT
COMMISSION FOR RELIEF IN BELGIUM

PROVINCIE LIMBURG

—::—

Afdeeling : Onderstand

SCHOOLMAALTIJD

HASSELT, den 23 April 1917.

Bericht aan de plaatselijke onderstandskomiteiten

Als gevolg op onzen omzendbrief van 18 December 1916, hebben wij de eer u ter kennis te brengen dat om misbruiken te voorkomen de uitdeeling van den schoolmaaltijd als volgt dient geregeld te worden :

a) De schoolmaaltijd zal kosteloos verstrekt worden aan de kinderen der gezinnen die recht hebben op de kosteloze of betalende volkssoep ;

b) de kinderen wier ouders geen recht hebben noch op de kosteloze noch op de betalende volkssoep zullen de waarde van het rantsoen moeten betalen.

De ontvangen vergoedingen voor den schoolmaaltijd zullen in ontvangst gebracht worden op de maandelijksche rekening C, onder de rubriek « plaatselijke toelagen ».

Het getal betalende rantsoenen en het getal kinderen die hiervan genieten moeten in de maandelijksche aanvragen voor toelagen opgegeven worden.

Deze vermelding kan op de volgende wijze aangeduid worden : « betalende rantsoenen zijn uitgedeeld geworden aan kinderen ».

De plaatselijke onderstandskomiteiten zullen de waren bestemd voor de schoolmaaltijden rechtstreeks van het gewestelijk magazijn ontvangen, op bijzonder leveringsbevel en tegen betaling.

Het reglement op de schoolmaaltijden waarin het uur vastgesteld wordt waarop deze maaltijden moeten uitgedeeld worden, heeft talrijke opwerpingen veroorzaakt.

Rekening houdende met de omstandigheden, heeft de Voedingskommissie der kindsheid aangenomen de zorg van het vaststellen der uur waarop de schoolmaaltijd moet uitgedeeld worden aan de plaatselijke hulp- en voedingskomiteiten over te laten.

Maandelijks, terzelfdertijd als hunne aanvraag voor toelagen, zullen de plaatselijke komiteiten eenen staat van het hierbijgevoegd model N insturen.

DRUKK. OLYFF, HASSELT. — Censuur D. N° 1377.

1916: Voort - Gemeentearchief van Voort, 86 - Stukken betreffende hulp gefinancierd door het Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit

Tijdens de eerste wereldoorlog kwam de voedselbevoorrading van ons land grotendeels stil te liggen, met voedseltekorten als gevolg. Het Nationaal Hulp- en Voedingscomiteit kreeg van de Duitse Overheid de toelating om voedsel in te voeren en dat in het land te verdelen. Voor de verdeling werden provinciale en gemeentelijke Hulpcomiteiten opgericht.

Voorst, den 15 October 1916

AFDEELING : ONDERSTAND A.
DIVISION : SECOURS A.

Bestelling van Kledingstukken in het dubbel gezonden aan de Provinciale Noodcommissie te
Commande de Vêtements adressée en double au Comité Provincial à HASSELT

N° 152. - Hasselt, imp. Léon Crutten.

Numéro de prijs-courant	AANDUIDING DÉSIGNATION	Prijs per stuk	PRIJS (ongeveer) PRIX (approximatif)	AARD DER STOFFEN, GROOTTE OF OUDERDOM. NATURE DES TISSUS, Taille ou âge.	Gevraagd aantal Nombre demandé	Toegekend aantal Nombre accordé	Aanmerkingen Observations
6	Manshemden	4.00	8 00		2		
23	Kinderhemden	1.25	10 00	4 jaren	8		
	"	1.50	1 50	6 jaren	1		
	"	2.50	5 00	8 jaren	2		
	"	3.50	7 00	16 "	2		
34	Shuideren	3.45	28 60	4 "	8		
	"	3.75	18 75	6 "	5		
	"	4.50	8 30	10 "	1		
	"		12 00	16 "	1		
27	Costuimen	7.00	16 00	4 "	2		
	"	8.00	8 00	6 "	1		
	"	12.00	24 00	10 "	3		
	"	15.00	39 00	16 "	3		
11	Mansbroeken	6.00	18 00	volw.	3		
	"	5.00	50 00		10		
18	Blouse		4 00		1		
19	Bovenrok		6 00		1		
			520 45				

N. B. - De opgaven dezer bestelling moeten overeenkomen met die in de prijslijst opgegeven.

De kwitanties n° 72 moeten, voor elke aanvraag, aan deze bestelling gehecht en aan de Provinciale Noodcommissie gezonden worden. Bestellingen toegesonden zonder deze stukken zullen als nietig beschouwd worden.

De ondergetekenden bevestigen op de eer dat bovenvermelde kledingstukken bestemd zijn om kosteloos aan de noodlijdende klasse uitgedeeld te worden.

Les soussignés certifient sur l'honneur que les effets demandés ci-dessus sont destinés à être distribués gratuitement à la classe nécessiteuse.

Voor het Plaatselijk Hulpcomité van Voorst, den 15 October 16

De Schrijver, (Le Secrétaire),

H. M. M. M.

De Schatbewaarder, (Le Trésorier),

H. M. M. M.

De Voorzitter, (Le Président),

A. M. M. M.

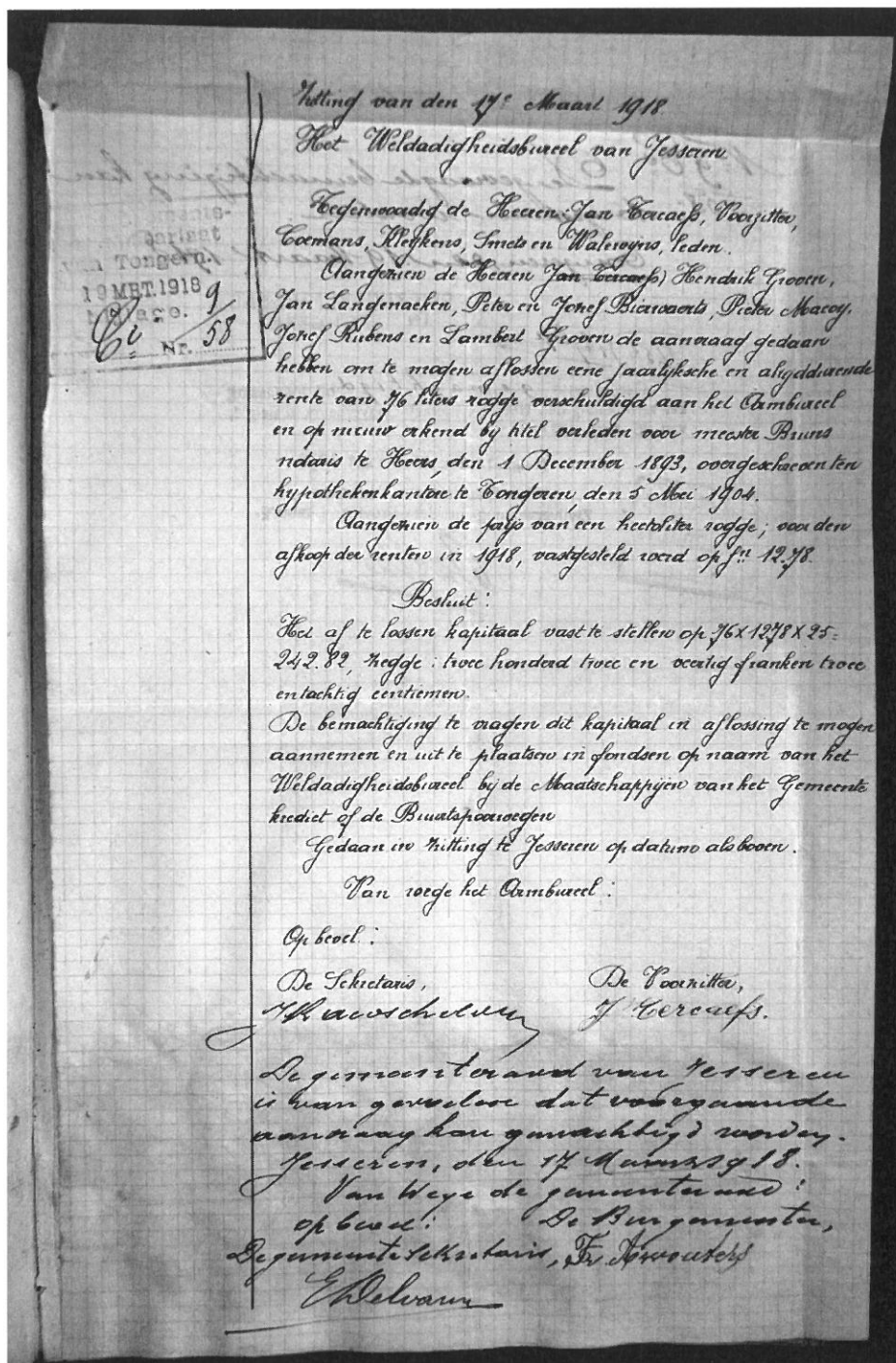
De Provinciale Noodcommissie van Limburg te Hasselt machtigt het Regionaal magazijn van klederen te ... het getal kledingstukken in kolom - toegekend aantal - af te leveren. Deze machtiging moet aan den inventaris model n° 63 der loopende maand gehecht worden.

Le Comité Provincial de Secours et d'Alimentation à Hasselt autorise le magasin Régional des vêtements à ... à délivrer le nombre d'effets renseignés dans la colonne - nombre accordé - La présente autorisation doit être annexée à l'inventaire modèle n° 63 du mois courant.

HASSELT, den (le) 1916 491

De Bestuurders. - Le Directeurs,

Het werk van het Voedingscomité blijft vooral in de herinnering als de organisatie die de bedeling van schoolsoep en van schoolmaaltijden organiseerde. Om er zeker van te zijn dat de kinderen effectief het hun toegewezen voedsel kregen, en dat zij de lessen zouden bijwonen, werd de bedeling op de school gedaan. Naast voedsel bedeelde het Comité ook kleding. Het plaatselijk hulpcomité van Voort bestelde in oktober 1916 2 manshemden, 13 mansbroeken, 1 blouse, 1 bovenrok, 13 kinderhemden, 15 kleedjes voor meisjes en 14 kostuums voor jongens.

1918: Jesseren - Gemeentearchief Jesseren, 18 - Verslagregister van het Bureau voor Weldadigheid, 1823-1930

Het Bureau voor Weldadigheid van Jesseren had van de vroegere armentafel niet alleen haar landerijen, maar ook haar renten geërfd. Het merendeel van die renten was in natura, in rogge, uitgedrukt.

De mensen die die renten moesten betalen, maakten over het algemeen graag gebruik van de mogelijkheid om die renten af te lossen. In 1918 kon men dat door in één keer 25 keer de waarde van de jaarlijkse rente te betalen. De familie Briers en consorten was blijkbaar een jaarlijkse rente van 76 hectoliters rogge verschuldigd. Aangezien de prijs van een hectoliter rogge dat jaar 12,78 frank bedroeg, betaalden zij $76 \times 12,78 \times 25 = 242,82$ frank aan het Bureau.

Nationaal Comité voor Hulp en Voeding
COMITÉ HISPANO-NEERLANDAIS POUR LA PROTECTION DU RAVITAILLEMENT
Lijst der Fransche uitgedrevenen - Liste des évacués Français

PROVINCIAAL COMITÉ VAN LIMBURG
Comité Provincial du Limbourg
LOKAAL COMITÉ TE
COMITÉ LOCAL DE

Gerard Loog

Volgens No. d'ordre	Naam en voornamen Nom et prénoms	Verantwoordings- graad des réfugiés ou de la famille	Datum van geboorte ou d'admission	Beroep Profession	ONDERSTAND - SECOURS		Uitgeweken van Evacué de	Aangekomen den Arrivé le	AANMERKINGEN - OBSERVATIONS
					Onderstand B Secours B	Onderstand uitwikelingen B Secours C			
1	Ericart Lucie	Me	17. 5. 10	mevrouw			Wimp. Goud	5. 11. 11	Vrouw de Loog
2	Foussine Elise	Me	30. 10. 17				- id -	5. 11. 11	
3	Ericart Suzanne	kind	2. 5. 09				- id -	5. 11. 11	
4	- Augusta	- id -	17. 11. 11				- id -	- id -	
5	- Alida	- id -	18. 7. 11				- id -	- id -	
6	Dina Elise	Me	5. 1. 17	zout	funct. re-militaire		Wimp. Goud	- id -	Vrouw de Loog
7	Esson Germaine	kind	22. 9. 07				- id -	- id -	
8	Savot Octave	Me	5. 7. 08	persoon			- id -	- id -	
9	Esson Elise	vrouw	8. 2. 10				- id -	- id -	
10	Savot Elise	kind van 11	13. 8. 09				- id -	- id -	
11	Savot Marie	kind van 11	31				- id -	- id -	
12	Marthe Elise	Me	27. 10. 08	mevrouw			Rebelle Fré	- id -	- id -
13	Marthe Julia	kind	22. 3. 07	- id -			- id -	- id -	- id -
14	Décamps Emile Joseph	Me	27. 3. 17	definitief in dienst			Veldwacht	- id -	- id -
15	Vernet Henri Louis	vrouw	6. 3. 19	mevrouw			- id -	- id -	- id -
16	Décamps Wilhelmina	kind	23. 5. 17				- id -	- id -	- id -
17	Solau René	kind van 11	23. 11. 13				- id -	- id -	- id -

1918: Grootloon - Gemeentearchief van Grootloon, 75 - Lijst van Franse Vluchtelingen, 1918

In november 1918 kreeg het zuiden van Limburg te maken met een golf van vluchtelingen uit het noorden van Frankrijk, die voor de terugtrekkende Duitse troepen uit naar het noorden getrokken waren. Op 5 november arriveerden in Grootloon 52 Franse vluchtelingen, die van eten, drinken, onderdak en verwarming voorzien moesten worden. Via het plaatselijk Comité deed het gemeentebestuur beroep op het Nationaal Hulp- en Voedingscomité om in het nodige te voorzien.

Dankzij de gedetailleerde rapportage van de plaatselijke Hulpcomiteeën is het nu mogelijk om de omvang en de consequenties van die vluchtelingenstroom weer in kaart te brengen.

PROVINCIE

LIMBURG

Bestuurlijk Arrondissement Tongeren

COMMISSIE VAN OPENBARE ONDERSTAND

der Gemeente VOORT

REKENING

over het dienstjaar 1951.

Deze rekening dient gezonden aan :

{ het Gemeentebestuur v
het Arrondissementscom
het Provinciaal Bestuur

Drukk. HENDRIX. Pees

XII. - Algemene Recapitulatie der Rekeningen en Goedkeuringen.

29

	Gedane ontvangsten	Gedane uitgaven	BALDO	
			+	-
Algemene Fondsen:				
Gewone Dienst	38.334 48	36.635 21	1.699 28	
Buitengewone Dienst	51.492 12	15.568 51	35.923 61	
Speciale Fondsen				
Fondsen voor orde				
Totaal Fr.	89.826 60	52.203 72	37.622 88	

Deze rekening sluit met een excedent bedragende de som van drie en veertig duizend 98 centiemen.

De herhalen op de volgende rekening met hun eigenlijke bestemming.
Ingediend en bevestigd op de straffen bij de wet bepaald.

Te Voort de 31 maart 1952

Oeverifieerd en aangenomen bovenstaande rekening door de Commissie van Openbare Onderstand van Voort ter vergadering van 11-12 1952.

De leden van de Commissie bevestigen dat al de schuldvorderingen ten bate der C. O. O. met betrekking tot gesloten dienstjaren in deze rekening werden ingeschreven onder de vastgestelde rechten en dat al de vastgelegde uitgaven voor dewelke tijdens dezelfde dienstjaren een verbintenis werd aangegaan, in deze rekening zijn geboekt.

Aanwezig de HH. De Houthuys Voorzitter, De Houthuys Leden en De Houthuys Secretaris.

Van wege de Commissie van Openbare Onderstand:

De Secretaris, De Houthuys De Voorzitter, De Houthuys

Overgemaakt aan het gemeentebestuur op 11-12 1952

Ontvangen op het Gemeentebestuur de 11-12 1952.

Gezien en goedgekeurd door de Gemeenteraad in zijn vergadering van 11-12 1952.

Waren aanwezig de Heren: De Houthuys Voorzitter, De Houthuys Leden en De Houthuys Gemeentesecretaris.

De Houthuys IN OPDRACHT.

De Gemeentesecretaris, De Houthuys De Burgemeester, De Houthuys

Overgemaakt aan de Heer Arrondissementscommissaris de 11-12 1952

Advies van de Arrondissementscommissaris: De Houthuys

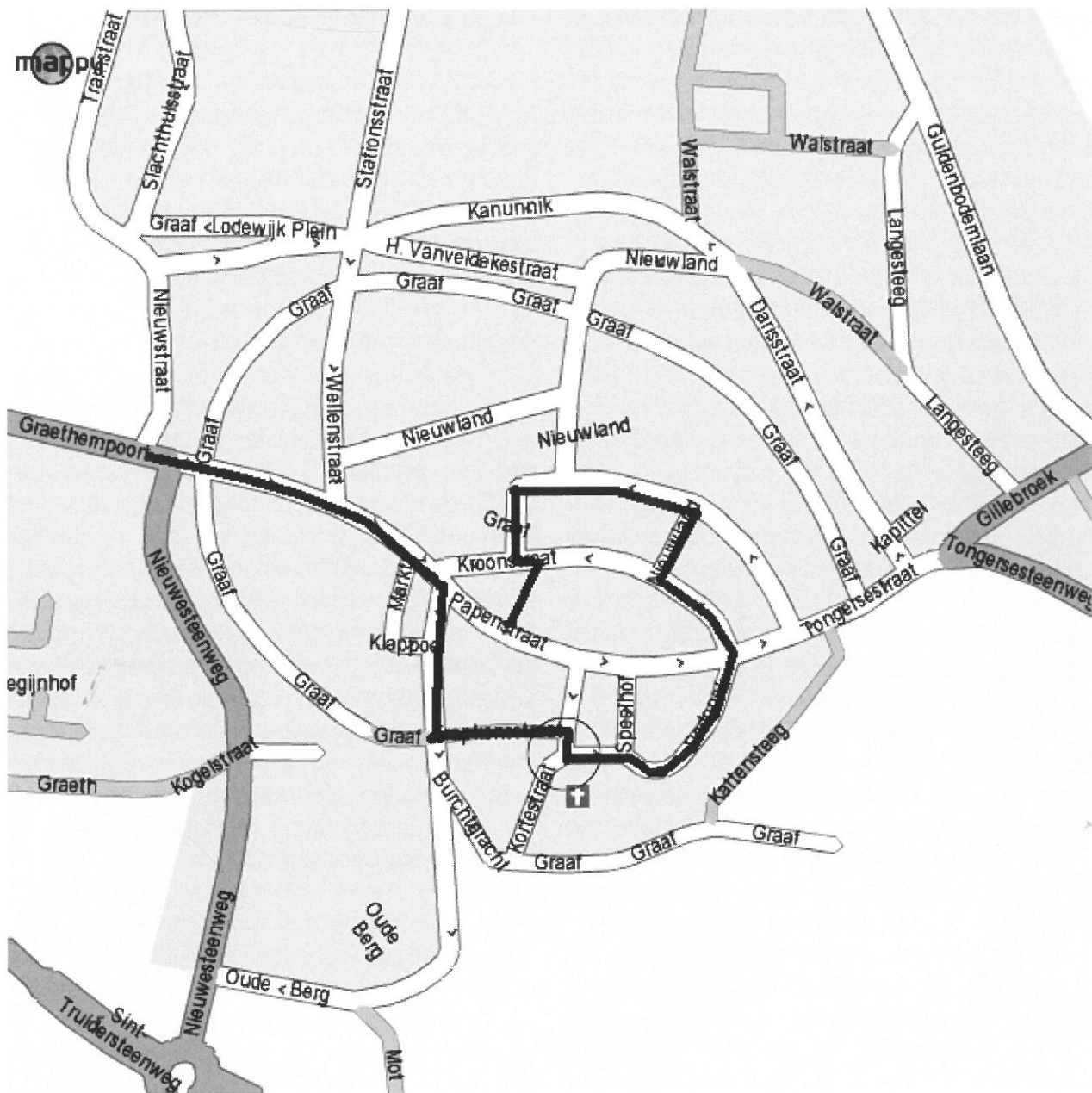
Overgemaakt aan de Heer Gouverneur der Provincie de 11-12 1952

De Arrondissementscommissaris, De Houthuys

1951: Voort - Gemeentearchief van Voort - Rekening van de COO, 1951

Ondanks haar vrij smalle financiële basis sloot de COO van Voort haar rekening in 1951 af met een overschot van 7695,28 frank in de gewone rekening, en van 35923,62 frank in de buitengewone rekening.

Stadswandeling “De schat van de armen. Vijf eeuwen armenzorg in Borgloon”

Onze wandeling begint aan de **Gasthuiskapel**, samen de St.-Odolphuskerk het oudste gebouw van Borgloon. Het is een zaalkerkje op een rechthoekige plattegrond, dat oorspronkelijk deel uitmaakte van het hospitaal der Hospitaalridders of Johannieters (later Maltezer Orde), die zich na 1130 op die plaats aan de Graethempoort vestigden. Het hospitaal diende als rust- en overnachtingsplaats voor pelgrims.

(Dit “gasthuis” ligt immers op de route naar Compostella).

De Romaans-Gotische kapel is o.m. de begraafplaats van de Loonse graaf Lodewijk I (+ 1171) en zijn echtgenote Gravin Agnes.

Vanaf 1258 bouwde men naast de kapel een **begijnhof** waar zieken verpleegd werden en

reizigers, die 's avonds de stad niet meer binnen konden omdat de poorten gesloten waren, konden overnachten.

Geleidelijk geraakte dit complex in verval (in 1844 werden de laatste twee begijnenhuisjes afgebroken) en werd het in de 19^e eeuw door een **nieuw hospitaal** (gelegen waar nu de serviceflats zijn!) vervangen, dat later dienst deed als een bejaardentehuis en in 1967 op zijn beurt werd afgebroken en vervangen door het huidige rustoord.

De Zusters van Liefde van Tilbrug namen in 1846 hun intrek in dit nieuwe gebouwencomplex en startten er een school en deden er aan bejaarden- en armenzorg. Zij bouwden in 1911 ook de neo-gotische Gasthuiskerk, die nu nog steeds dienst doet als 'kapel voor de eredienst' voor de residenten van het rusthuis. Als zij in mei 1920 uitwijken naar het Brigittijnenklooster nemen de Zusters van de HH. Engelen uit Lokeren de bejaardenzorg over.

De kapel en kerk zijn het enige restant van dit religieuze gebouwencomplex.

De oude (gele) kapel kreeg in 1974-1975 een grondige restauratiebeurt. Tijdens de jongste restauratie in het midden van de jaren 90 werden de gevels gekaleid.

De plattegrond omvat een schip van 6 traveeën en een koor van 1 travee met een rechte apsis.

De kapel bestaat uit een Romaans gedeelte (12-13^e eeuw) en een Gotisch deel (ca.1400).

Het koor en de onderbouw van de 3 oostelijke traveeën van het schip zijn **Romaans**. Typisch is de gevelritmering met rondboogvormige lisenen met daarin relatief kleine rondboogramen.

De gevels bestaan hoofdzakelijk uit silex.

Na oorlogsgeweld werd de halfronde apsis in 1654 afgebroken waarna het koortje een rechte sluiting kreeg.

Omstreeks 1400 werd het schip van de Romaanse kapel naar het westen toe verlengd met 3 **Gotische** traveeën. De bak- en mergelzandstenen gevels rusten op een sokkel van silex. Het spitsboogvormig profiel van bogen en ramen typeert de Gotische architectuur.

De witgekalkte muren van het **interieur**, dat momenteel als tentoonstellingsruimte fungeert, zijn verfraaid met diverse muurschilderingen (14^e-17^e E). de muur tussen het schip en het koor is decoratief aangekleed met 18^e-eeuws rococo- stucwerk (taferelen uit het leven van Maria, gevat in rondboognissen) en medaillons met de symbolen van de 4 evangelisten. Verder zijn er 4 grafstenen, o.a. van begijntjes.

Het bestaan van deze kapel nabij de Graethempoot herinnert eraan dat het middeleeuwse Borgloon **ommuurd** was en slechts via enkele goed bewaakte poorten toegankelijk was.

De palen ('s avonds verlicht) aan beide zijden van de straat symboliseren de **Graethempoot**. De poorten vormden een opening in de 2^e **stadsomwalling** (in Borgloon 'de Graaf' genoemd). Wanneer een stad van hun heer (graaf of prins-bisschop) vrijheden en rechten kreeg, werd zij echter ook verplicht een stadswal ter eigen verdediging te bouwen. Aan de poorten moesten de bezoekers tol betalen, wilden ze de stad binnentrekken.

Via de Graethemstraat wandelen we naar het **Abeelplein**, dat haast ongemerkt aansluit bij het oude 3-hoekige **marktplein**, eertijds het commerciële en administratieve centrum van het stadje Borgloon. Hier speelde het sociale leven van het stadje zich af. Niet alleen werd er markt gehouden, maar het was eveneens de plek voor kermis- en volksspelen, wipschieten, wagenspelen. Van op de trappen van het **Perron** werd de Loonse bevolking geïnformeerd over de beslissingen van hun stadsbestuur en de straffen van veroordeelde criminelen.

Het O.L- Vrouwbeeld met Kind in de nis op de noordoostelijke hoek van het 17^e-eeuwse **stadhuis** verwijst naar een pijnlijke periode in de Loonse geschiedenis. In de tweede helft van

de 17^e eeuw werd het stadje getroffen door een zware pestepidemie. Bijna 25 % van de bevolking stierf. In hun wanhoop lieten de Lonenaars een houten Mariabeeld door de Loonse kunstenaar Gerard Hechtermans maken, in de hoop hiermee genade en redding voor hun stadje in de hemel af te smeken. Kort daarna was de pest uitgewoed...! Het originele beeld bevindt zich in de Raadzaal van het stadhuis.

Aan de zuidkant van het stadhuis is er de **Klap-poel**. Hier was er vroeger een poel, waar de Loonse vrouwen hun was kwamen doen en daarbij ook een 'klapke'.

Sinds kort is er op deze plek een openlucht-theatertje, geschikt voor het organiseren van allerlei evenementen.

Via de pas gerestaureerde **Kortestraat**, die deel uitmaakte van de 1^e stadsomwalling, en de **Trapkensstraat** bereiken we het **Speelhof**. Rechts van ons doemt de **Burchtheuvel** op, waar ooit de burcht, woonstede van de eerste graven van Loon, oprees. Van op deze 118 meter hoge heuvel hebben we thans een fantastische uitkijk op het ons omringende Loonse landschap. Het is deze burchtheuvel die zijn naam gegeven heeft aan het stadje Borgloon, dat er rond ontstaan is.

De imposante **St-Odulphuskerk** beheerst het Speelhofplein, eertijds het centrum van het geestelijke leven van de Lonenaars. Deze kerk is een collegiale kerk, d.w.z. een kerk met een kapittel van **kanunniken**. Dit waren seculiere geestelijken, die een verschillende wijdingsgraad hadden en bijgevolg een verschillende taak in en rondom de kerk hadden. Zij leidden het koorgebied, verstrekten onderwijs aan de kinderen uit 'gegoede families', deden aan armen- en ziekenzorg. Aanvankelijk woonden zij gemeenschappelijk in het monasterium (klooster), dat zich bevond aan de zuidkant van de kerk (waar nu dekenij is en een restant van de kruisgang).

Later mochten de kanunniken zich over de stad verspreiden. De talrijke kanunnikenwoningen zijn helemaal geen nederige huizen. Er zijn er

nog een aantal overgebleven, o. a. in de Kortestraat, de Papestraat, de Padonck – en Steenstraat maar het grootste en mooiste bevindt zich op het Speelhofplein, pas gerestaureerd en omgevormd tot Administratief Centrum van de Stad Borgloon. Op de binnenkoer staat er sinds een aantal jaren het Strooplekkertje (bijnaam voor de Lonenaren). Door zijn figuurtje – een hoofdje als een appel en een lijfje als een peer- drukt hij uit waaraan het Land van Loon al een lange tijd zijn welstand te danken heeft. En dat hij daarbij zijn zuur verdiende centjes achter zijn rug verstopt verwijst naar zijn bescheiden natuur- hij wil niet 'stoefen' met zijn geld, integendeel hij wil spaarzaam zijn, als een appeltje tegen de dorst in tijden van crisis. Of zou het met in het zwart verdiend geld te maken hebben, zoals kwatongen, zwartkijkers en sceptici vermoeden?

Het Speelhofplein – althans het gedeelte van kerk tot aan het oorlogsmonument (de Engel met Bazuin) - was tot in 1869 kerkhof. In dat jaar verhuisde het kerkhof naar een plek buiten de stadsmuren.

Wij wandelen verder door de gekasseide **Padonckstraat**. Padonck betekent etymologisch een weg over een donk, d.i. een verhevenheid, hoogte. Van op het hoogste punt van deze straat (achter het koor van de kerk) heb je inderdaad een mooi zicht op de lager gelegen Motvallei.

De straat daalt af en klimt terug op naar het brede kruispunt met de Steenstraat, Kroonstraat en Tongersestraat. Samen met Kroon- en Kortestraat vormde zij de **1ste stadsomwalling** en ontstond zij door uitgraving van de Loonse heuvel. Vermoedelijk werd de uitgegraven grond gebruikt voor de ophoging van de burchtheuvel.

Aan de oostzijde wordt de straat beheerst door een monumentaal breed huis (nr.2-3), oorspronkelijk een kanunnikenhuis, in de classicistische stijl uit de 2^e helft van de 18^e eeuw.

Wij vervolgen onze weg via de **Kroonstraat**, eertijds de commerciële West-Oost-as. De straat,

die eerst Nederstraat heette) dankt zijn huidige naam aan de voormalige afspanning '**De Kroon**', een der talrijke afspanningen tussen de Graethem- en Tongerse Poort. Op huisnummer 29 was die afspanning gevestigd. Het is het enige huis in deze straat met een voortuin. Het dateert uit de 17^e eeuw en is gebouwd in de toen populaire Maasstijl. Het is op deze plek dat in 1803 Napoleon halt hield op zijn reis doorheen het Departement Nedermaas om zijn paard wat eten en drinken te laten geven.

Even verder slaan we rechts een smal doorsteeksteegje 'de Klok' in en dat brengt ons in de Nieuwland bij het **Brigittijnenklooster**. Dit klooster is het enige kloosterpand van deze in oorsprong Zweedse orde dat in Europa bewaard bleef. Het werd gebouwd in de 17^e eeuw, in Maasstijl.

De paters Brigittijnen kwamen naar Borgloon, om het in die tijd verloederde geestelijke leven in het stadje terug op te krikken. Door toedoen van Stravius (Strauven), een Loonse geestelijke die invloed had tot in Rome, konden zij hier neerstrijken. Eerst vonden zij een onderkomen in het gasthuis in de Kroonstraat, later vonden zij een plek om te bouwen in de Nieuwland. De bouw van het klooster sleepte een aantal jaren aan, omdat er niet altijd genoeg geld beschikbaar was.

Zij hielpen de lokale geestelijkheid bij de kerkelijke diensten en deden ook aan armenzorg.

In 1920 werd het klooster (dat ondertussen verlaten was door de Brigittijnen) aangekocht door

de congregatie Zusters van Liefde, die het geheel als schoolcomplex uitbreidden: een kleuter- en lagere school (nu nog aanwezig), een huishoudschool en een normaalschool voor de opleiding van onderwijzeressen (tot begin der jaren 80).

Wij wandelen verder in de Nieuwland, terug tot in de Kroonstraat, eventjes naar links en dan rechts doorheen de **Gasthuissteeg**, die de Kroonstraat met de Papenstraat verbindt. De Gasthuissteeg draagt deze naam omdat aan de noordkant zich een mannengasthuis en een klein vrouwengasthuis bevonden. Ze werden in de 15^e eeuw opgericht met de financiële steun van een gefortuneerde Loonse dame, 'Ida' genaamd, die in Luik woonde.

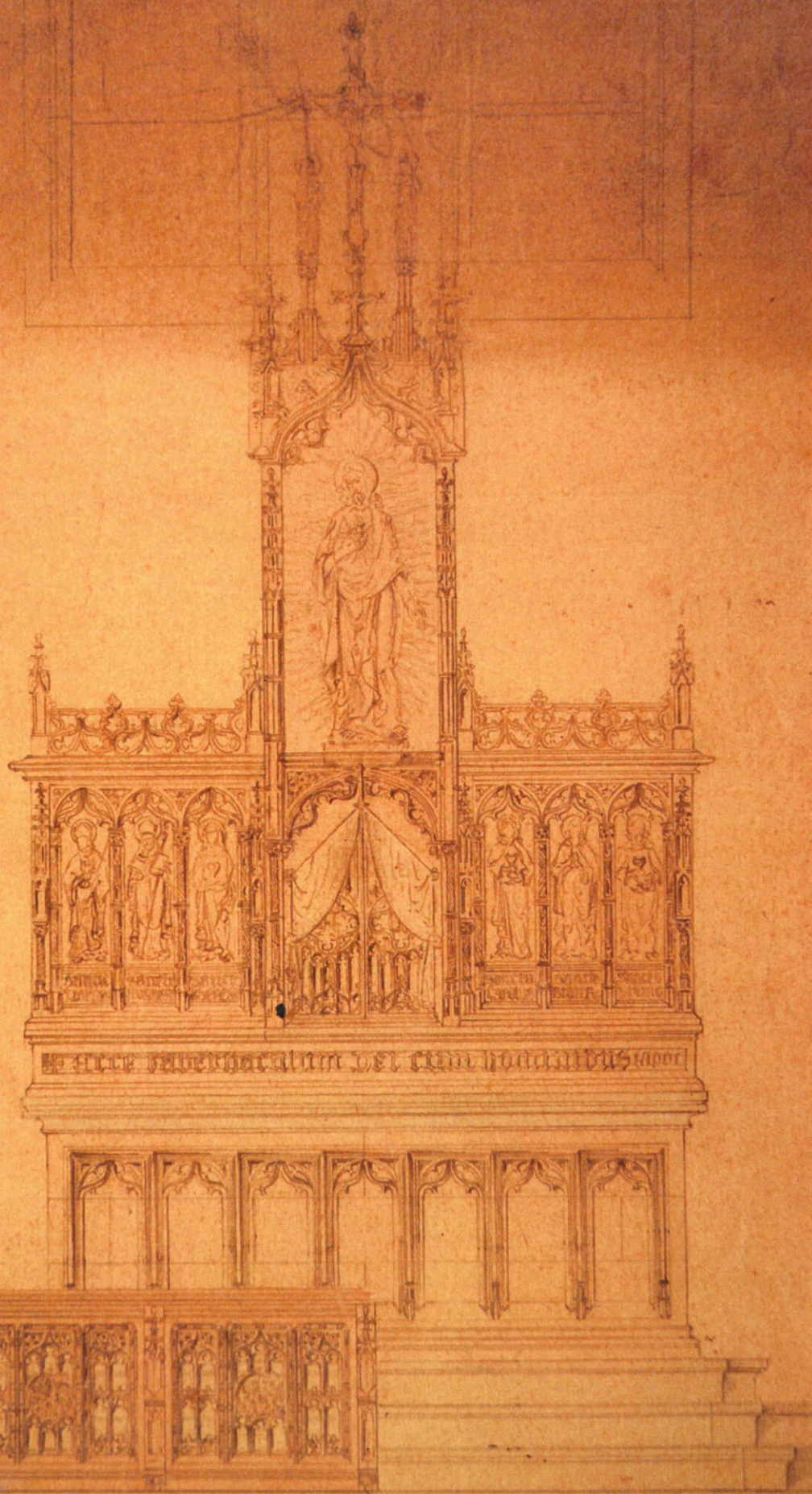
Over deze Gasthuissteeg bestaat een pittig, ondeugend gedicht van de hand van de Loonse dialectkenner en pionier van de wijnbouw Jan Bellefroid. Het werd ontelbare keren voorgedragen door de rasechte Lonenaar Chrétien Neven.

In de Papenstraat, de straat der papen (= priesters), tref je nog enkele mooie kanunnikenhuizen aan en op een daarvan een gedenkplaat voor Kanunnik Daris, de 19e-eeuwse Loonse geschiedschrijver, aan wie we een heel belangrijk deel van onze kennis over de Loonse geschiedenis te danken hebben.

Zo zijn we aan het einde gekomen van deze Loonse monumentenwandeling. Wie er dorst van gekregen heeft, kan hem laven in één van de etablissementen in de buurt.

T. goudhuis
 gldou.
 hoogaltaar, de
 omlijsting voor
 in den kruisweg.

an 0.05 & 0.10 20.

Boezicht der communietafel.

Boezicht van het hoo